

טנא פירות העמל

לקט מאמרותיו של
הרב זאב שטיינמן

רעיונות וקישורים בדרוש
על פרשת בהר בחוקותי

מכון חו"ל טנא פירות העמל

טל. 052-7620949

להאזנה בידיש :

טל. 03-3068787 שלוחה 4/3

לדרשות הקדשות וכל ענין:

tenepirotheamal@gmail.com

הזה עבודת הארץ ובוזה ועל ידי גשמיזם העולם מגיעים לקיום מצות שמיטה ושביתה הארץ שבת לה, לכן דוקא ממצוה זו מצות שמיטה יש ללמד על כל המצוות כולן שיהיו לשם שמים.

ודברים אלו הן גם ברבי שמעון בר יוחאי ורבי אלעזר בנו כשיצאו מהמערה (שבת לג ע"ב) חזו אינשי דקא כרבי זורעי, אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה, כל מקום שנותנין עיניהן מיד נשרף יצתה בת קול ואמרה להם להחריב עולמי יצאתם, חיזרו למערכתכם, כי הם לא השיגו איך יתכן שבני אדם עוסקין בענייני עולם הזה לבד, אבל אחר י"ב חודשים נוספים במערה כשיצאו בפעם הב' היה זה בהדי פניא דמעלי שבתא, חזו ההוא סבא דהוה רהיט בין השמשות ונקיט תרי מדאני אסא שהן דברים מגשמיזם העולם הזה, ואמר להם שההדסים הן לכבוד שבת, חד כנגד זכור (שמות כ. ח) וחד כנגד שְׁמֹר (דברים ה. יב), אמר ליה רבי שמעון בר יוחאי לבנו חזי כמה חביבין מצוות על ישראל כי כאן הם ראו שגם עשיות הגשמיזם של עולם הזה נעשין על ידי ישראל לשם שמים.

רבי שמעון בר יוחאי עייל עם כל ברו וחיצוניות שלו לקבל אפי שכינה

וכזה גם בדאמר אב"י (סנהדרין צו ע"ב) לא פחות עלמא מל"ו צדיקי דמקבלי אפי שכינה בכל דרא וכו', איני והאמר רבא דרא דקמי קודשא בריך הוא תמני סרי אלפי הואי שנאמר סְבִיב שְׁמֶנָה עֶשְׂרֵי אֶלֶף (יחזקאל מת. לה), לא קשיא, הא דמסתכלי באספקלריא המאירה הא דמסתכלי באספקלריא שאינה מאירה, ומי נפיש

אל השמיטה מגיעים אחר גשמיזם עבודת הארץ וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם פי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבבתה הארץ שבת לה, שש שנים תזרע שָׂדֶךְ וישש שנים תזמר פֶּרֶמֶךְ ואסמכת את תבואתה, ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה שָׂדֶךְ לא תזרע ופרמך לא תזמר (ויקרא כה. א-ב-ג-ד).

ברש"י, בהר סיני מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצוות נאמרו מסיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני, כך שנויה בתורת כהנים (פרשתא. א.).

בשבת קודש פרשת בהר תשס"ח כשזכינו להסתופף בצל כ"ק אדמו"ר רבי שמעון מלעלוב זי"ע ולסעוד עמו על שולחנו, הביא מהרה"ק רבי דוד מלעלוב זי"ע בדתנא דבי אליהו (נדה עג ע"א) כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא שלכאורה מהו שאומר בכל יום בבי"ת השימוש כי היה צריך לומר כל השונה הלכות כל יום. אלא בכל יום כלומר שכל מעשיו אף הגשמיים בכל היום כולו הן לשם שמים ואז מובטח לו שהוא בן העולם הבא, ואמר כ"ק האדמו"ר מלעלוב שבזה מתבאר מה שמכל מצוות התורה דוקא מצות שמיטה נבחרה ללמדנו שכל המצוות כללותיהן ופרטותיהן ודקדוקיהן מסיני, כי אחר אשר שש שנים תזרע שָׂדֶךְ מהות עבודת הארץ הוא ענין גשמי, אז ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ, הרי שמצות השמיטה שייכת בגשמיזם העולם

וכענין זה בליקוטי שיחות (ח"ד עמוד 1046)
 נתבאר הגמרא במסכת סוטה (לה ע"א)
 אמר רבי חנינא בר פפא דבר גדול דיברו
 מרגלים באותה שעה, כי חזק הוא ממנו
 (במדבר יג. ל-לא, והאנשים אשר עלו עמו אמרו לא
 נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו) כביכול
 אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו
 משם, שטענת המרגלים היתה שאפילו מי
 שכבר הגיע למדרגה כזאת להיות בעל
 הבית על עצמו וליבו ברשותו לעבודת ה',
 בכל זאת אם ילכו לארץ ישראל ויתמסרו
 שם לעבודות גשמיות חרישה וזריעה, זה
 יבלבלם ויפריעם בעבודת ה' על ידי
 מחשבות זרות עד שלא יוכל להוציא כליו
 וישארו מגושמים לעולם, ועל זה השיבו
 כלב ויהושע אם חפץ בנו ה' (במדבר יד. ח,
 אם חפץ בנו ה' והביא אתנו אל הארץ הזאת וגו')
 דהיינו אם אנו הולכים לארץ ישראל
 בשליחותו של מקום יתברך שמו, אזי אנו
 נכניס סדר תורה ומצוות גם בתוך הגשמיות
 ונעשה להקב"ה דירה גם בתוך התחתונים.

ולפי"ז עלה ברעיון מה שברש"י על הפסוק
 שִׁלַּח לְךָ אֲנָשִׁים (במדבר יג. ב) לדעתך, אני
 איני מצוה לך, אם תרצה שלח, לפי
 שבאו ישראל ואמרו נִשְׁלַח אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ
 (דברים א. כב) ומשה נמלך בשכינה, אמר
 אני אמרתי להם שהיא טובה שנאמר
 אֶעֱלֶה אִתְּכֶם מֵעַנִי מִצְרִים וגו' (שמות ג. יז),
 חייהם שאני נותן להם מקום לטעות
 בדברי המרגלים למען לא יירשוה, ע"כ
 מרש"י. כלומר בדרך אפשר, הם חששו
 שאם יכנסו לעבודת גשמיות הארץ הם
 עלולים חלילה לרדת ברוחניות לכן הם
 אמרו נִשְׁלַח אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחֲפְרוּ לָנוּ
 אֶת הָאָרֶץ, נשלחה אנשים לשון חשיבות

כולי האי, והאמר חזקיה אמר רבי ירמיה
 משום רבי שמעון בר יוחאי ראיתי בני
 עליה והן מועטין, אם אלף הם אני ובני
 מהם אם מאה הם אני ובני מהם אם שנים
 הם אני ובני הם, לא קשיא, הא דעיילי
 בבר הא דעיילי בלא בר, ואמנם בפירוש
 רש"י עיילי בבר שצריכין ליטול רשות
 כשנכנסין להסתכל באספקלריא המאירה
 מה שאין כן רבי שמעון בר יוחאי ורבי
 אלעזר בנו עיילי בלא בר ומתי שירצו
 יכנסו ואף בלא רשות וכן ברש"י מסכת
 סוכה (מה ע"ב) וברש"י מסכת ברכות (ו' ע"ב)
 בד"ה כדו בר, וברבינו חננאל (סוכה מה ע"ב)
 הוסיף שיש מי שאומר עיילי בבר
 הצדיקים העולין בגן עדן בבניהן שהיה
 הוא צדיק ובנו צדיק כמותו כגון רבי שמעון
 ובנו רבי אלעזר, זהו שאמר מועטין הן
 בדור זה. אך גם בדרך אפשר עייל בבר
 היינו מלשון תוכו כברו, שרבי שמעון בר
 יוחאי עייל עם כל ברו וחיצוניות שלו,
 כלומר ששאר צדיקים צריכים זמן והכנה
 הרבה להיות עייל והיינו דעיילי בלא בר
 ובלא חיצוניותם, לא כן רבי שמעון בר
 יוחאי שבכל רגע ורגע מרגעיו ובכל עתיו
 וזמניו היה במדרגותיו הגבוהים בתמידות
 עד שכאשר עייל עייל בברו לגמרי, ובבחינה
 זו מרגלא בפומיה דכ"ק האמרי חיים
 מויזניץ זי"ע להמליץ על אביו הרה"ק
 בעל אהבת ישראל זי"ע מה שבתפילת
 שמונה עשרה אֵתָה קְדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קְדוֹשׁ
 וְקְדוּשִׁים בְּכָל יוֹם יְהִלְלוּךָ סֵלָה, קדושים
 בכל יום יהללוך סלה היינו שיש קדושים
 אשר בכל היום כולו הם יהללוך סלה,
 בכל רגע ורגע מהיום הם בבחינת יהללוך
 סלה דוגמת בעל אהבת ישראל שהיה
 קורא קוויטלאך אף על יצועו.

ואותה שעה כשרים היו כברש"י בלם אנשים (במדבר יג ג), והם ביקשו שלפניהם יכנסו אנשים חשובים צדיקים ויחפרו לנו את הארץ לחפור ולהעלות את הארציות שם, אבל כבר אמר להם הקב"ה שהיא טובה וזהו אעלה אתכם מעני מצרים המגושמת אל ארץ הפנעני והחתי והאמרי והפריזי והחיוי והיבסי שהיא ארץ זבת חלב ודבש ברוחניות, כי אם כבר הבטחתים על כך אז שוב אין להם לדאוג מנפילה ברוחניות חס וחלילה.

אנן שיתא בוציני דנהראן משביעא, אנת הוא שביעא דכלא דהא לית קיומא לשיתא בר משביעא, דכלא תלי בשביעא, רבי יהודה קארי ליה (לרבי שמעון בר יוחאי) שבת דכלהו שיתא מניה מתפרכין וכו', ע"כ, גם שמעון בר יוחאי בגימטריא שבת. והוא ענין עייל בלא בר לפירוש רש"י.

כל שביעי ירמוז לשבת בראשית לשם ה' דבר אל בני ישראל ואמרתם להם פי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לה' (ויקרא כה ב).

ברמב"ן, שבת לה' לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית, לשון רש"י, ורבותינו לא כך נתכונו במדרשם, כי כל השבתות גם המועדים לשם ה' הן ולא יאמר באחד מהם לה', אבל אמר יהיה לכם שבתון (ויקרא כג כד) ואמר ביום הכיפורים שבת שבתון הוא לכם (ויקרא כג לב), ולשון הברייתא בתורת כהנים (פ"א ב) שבת לה' כשם שנאמר בשבת בראשית כך נאמר בשביעית שבת לה', אבל פירוש שבת לה' אלהיך (שמות כ י) האמור בשבת בראשית כי בו שבת וינפש (שמות לא יז) ועל כן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ י) ולכך אמרו כי כן נאמר בשמיטה כי היא שביעי בשנים, אלו דברי הרמב"ן. יסוד דברי הרמב"ן הן על מנין השביעית שהוא כנגד שבת בראשית שהוא לה' ועל כן החמיר הכתוב בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין וכו' וכן בויבול, עוד האריך הרמב"ן בדבריו הנפלאים עיין שם.

רבי שמעון בר יוחאי עייל בלא רשות וכמו שבת ובקדושת שבת איתא בזה"ק פרשת אמור (צד ע"א וע"ב) למלאך דהוה ליה ברא יחידאי חביבא דנפשיה, יהב ליה שושבינא לנטרא ליה ולא תחברא בהו, אמר מלאך יאות הוא לזמנא לאלין שושבינין דברי ולא חזא? יקרא וחיבבותא דילי בהו, זמין לון להני שושבינין, ברא לא אתחזי לזמנא אלא למיעל ולמיכל ולמשתי בביתא דאבוי בשעתא דאיהו בעי וכו', ובראשית חכמה (ריש פרק ב' משער הקדושה) שסוד השבת הוא סוד הבן העולה אל אביו ללא רשות עיין שם. והנה מה שזהו סוד השבת הרי זהו גם רבי שמעון בר יוחאי העולה אל אביו ועייל בלא בר (הובא לעיל מסנהדרין צו ע"ב) שאין צריך ליטול רשות כשירצה להיכנס ולהסתכל באספקלריא המאירה, ורבי שמעון בר יוחאי נקרא שבת כבזה"ק פרשת נשא (קמ"ד ע"ב) בד הוה רבי שמעון מגלה רזין לא משתפחין תמן אלא אינון (ששה תלמידים) והוה קארי להו רבי שמעון שבעה אנן עיני ה' וכו', אמר רבי אבא

לרמוז שהכל דבר אחד, היו"ד הראשונה יו"ד השם והיו"ד השנית היא יו"ד ישראל והיו"ד השלישית היא יו"ד ארץ ישראל שהוא ירושלים, ע"כ מצרור המור.

ואחר שהשנה השביעית שנת השמיטה היא כמו שבת בראשית וכבתורת כהנים הנ"ל שבת לה' כשם שנאמר בשבת בראשית כך נאמר בשביעית שבת לה', הנה מה שבצור המור שכבוד השי"ת וכבוד ישראל וכבוד ארץ ישראל כלולים בכבוד השי"ת, כן ממש הוא בשבת בראשית, ועל פי שבתוס' מסכת חגיגה (ג' ע"א וע"ב) ד"ה ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, אמרין במדרש ג' מעידים זה על זה, ישראל ושבת והקב"ה, ישראל והקב"ה מעידים על השבת שהוא יום מנוחה, ישראל ושבת על הקב"ה שהוא אחד, הקב"ה ושבת על ישראל שהם יחידים באומות, ועל זה סמכין לומר אתה אחד בשבת במנחה אף על פי שאינו מדבר מעניינא דיומא דשבת כמו תפילת ערבית ושחרית, ע"כ מתוס' שם, ועל שנת השמיטה נאמר כי תבוא אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה', כי תבוא אל הארץ היא ארץ ישראל, אשר אני נותן לכם אתם ישראל, ושבתה הארץ שבת לה' הרי השי"ת.

הארץ יסוד הגשמיות מתעלה לשבת שבת לה' עוד אפשר לומר מהו ושבתה הארץ שבת לה'. לפי שיסוד הגשמיות שבבריאה היא הארץ המגושמת וכב"ח"א מהרש"א בדדרש עובר גלילאה (חולין כו ע"ב) זה לשון המהרש"א, יראה לפי דעת החוקרים שכל יסוד היותר רחוק מן הגלגל הוא יותר גשמי וחומרי, והארץ יסוד התחתון הוא יותר

היוצא לנו מדברי הרמב"ן שכל השביעי ירמוז לשבת בראשית לשם ה', ולפי זה אפשר לומר בטעם מה שביים השמיני עצרת תהיה לכם (במדבר כט. לה) לא כן בשביעי של פסח שהוא במנין שבעה שלא נאמר תהיה לכם כמו שנאמר בשמיני עצרת אלא וביים השביעי עצרת לה' אלהיך (דברים טו. ח), לפי שמדבר משביעי וירמוז לשבת בראשית לשם ה'. עוד עיין מה שכתבנו על הפסוק ביום השמיני עצרת תהיה לכם (במדבר כט. לה) בדאמר רבי יוחנן (פסחים סח ע"ב וביצה טו ע"ב) ושניהם מקרא אחד דרשו, כתוב אחד אומר עצרת לה' אלהיך וכתוב אחד אומר עצרת תהיה לכם.

כמו שישאל ושבת והקב"ה מעידין זה על זה, כן בשנת השמיטה ג' מיני כבוד, של השי"ת ושל ישראל ושל ארץ ישראל עוד בענין. שכתב בספר צרור המור (ריש פרשת בהר) סמך שמיטת הארץ לענין של מעלה (איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו, ונקב שם ה' מות יומת וגו', ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת, ויקרא כד. טו-טז) להורות לנו כי כמו שאנו חייבים בכבוד השי"ת וכבוד הבריות כן אנו חייבים בכבוד הארץ הקדושה היא ארץ ישראל אשר תמיד השי"ת דורש אותה ועיני ה' בה מראשית השנה ועד אחרית השנה (ארץ אשר ה' אלהיך ירש אתה תמיד עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה, דברים יא. יב) לפי שהיא נקראת ארץ חפץ (ואשר אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ אמר ה' צבאות, מלאכי ג. יב) וארץ החיים, ולכן אנו חייבים לשקול אלו הג' מיני כבוד, כבוד השי"ת וכבוד ישראל וכבוד ארץ ישראל והם כלולים בכבוד השי"ת ולכן אנו כותבים שי"ן ג' יודין במקום השם

גשמי מיסוד המים שעליו, עיי"ש במהרש"א, ובספר יסוד וישרש העבודה (פרק ראשון משער ה, הבכורות) בכוננת האכילה הביא משער הגלגולים בבירור הניצוצות בארבעה יסודות דומם צומח חי מדבר, שהדומם מתעלה בצומח והצומח והחי באדם המדבר כי מן האדמה הדומם עולים העשבים הצומח ומתעלים כשהבעלי חיים אוכלים את העשבים הצומח, והבעל חי מתעלה בתוך האדם ומתברר. ממילא ושבתה הארץ שבת לה, הארץ שהיא יסוד הגשמיות, היא מתעלה לשבות שבת לה.

על ידי הזמירות שקודם התפילה תחא תפילתינו נשמעת ורצויה

וּבְשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית שֶׁבַת שְׁבֶתֶיךָ יִהְיֶה לְאַרְצֵי שְׁבַת לְה' שְׁדָךְ לֹא תִזְרַע וְכִרְמְךָ לֹא תִזְמַר (ויקרא כה. ד).

בסו"ד זה לשונו, לכך אני אומר ליישב לשון המקרא וכו' עזי שם דבר הוא וכו', וזהו השבח עזי וזמרת יה הוא היה לי לישועה, ע"כ. ממילא אחר שעזי וזמרת יה שאמרנו הפסוקי דזמרה המזמרים כל החוחים והמקטרגים כנ"ל, אז כבר אפשר להתפלל ויהי לי לישועה.

ובמסכת ברכות (ס' ע"ב) מאי חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה וכו' אמר רבא לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה, אמר רב אחא משום רבי לוי מאי קרא, חסד ומשפט אשירה לך ה' אַזְמִירָה (תהלים קא. א) אם חסד אשירה ואם משפט אשירה. ולפי הנ"ל אפשר לומר חסד ומשפט אשירה לך ה' אַזְמִירָה, כתוב חסד וכתוב משפט ובפעולות כתוב שתיים כתוב אשירה וכתוב אַזְמִירָה, הפועל הא' אשירה קאי על חסד שהוא הראשון והפועל הב' אַזְמִירָה קאי על משפט שהוא השני (וכסברת הגמרא בכורות כו ע"ב שהטעם שהישראל מטפל בכבוד בהמה דקה עד שלוש יום ובגסה חמישים יום, דאמר קרא בשמות כב. כח—כט מִלְּאֲתָךְ וְדִמְעָךָ לֹא תֵאָחֵז בְּכֹד בְּנִיד תִּתֵּן לִי בֵּן תַּעֲשֶׂה לְשִׁדָּךְ לְצִאֲנֶךָ ודרשין בכור בניך נתן לי שהוא המאחר שבפסוק ראשון דמצותו לאחר שלוש יום, כן תעשה לצאנך שהוא המאחר שבפסוק שני שאף הוא לאחר שלוש יום, ואילו מלאכתך ודמעך לא תאחר שהוא המוקדם שבפסוק ראשון דרשין להמוקדם שבפסוק שני כן תעשה לשורך, כי היכי דביכורים לאחר חמישים שהרי בפסח התבואה מתבשלת ואין מביאין ביכורים עד שיביאו שתי הלחם בעצרת, אף בכור שור לאחר חמישים, דמסתברא דמוקדם בפסוק ראשון דרשין לדמוקדם בפסוק השני ודמאחר בפסוק הראשון לדמאחר בפסוק השני, ואם אַזְמִירָה קאי על משפט, הרי כלומר שאַזְמִירָה את המשפט היינו שעל ידי הזמרה אפשר לזמר ולהכרית את המשפט והדין וכנ"ל, ועל שהזמירות שקודם התפילה יסירו

זה לשון מגורת המאור (למהר"י אבהב נר ג' כלל ג' חלק א' פרק ג'), מצאתי כתוב כי לכן נקראו הזמירות והשירים מזמורים מלשון לא תזמור ולפי זה זמירות ר"ל זמורות, שכשם שהמזמר בגפנים יקוץ כל הזמורות ויניח מה שראוי לרטב, כך הזמירות שאנו אומרים קודם התפילה יסירו ויקוצו כל המכשולות והעוונות שיש לנו לפני השי"ת, וכשתבוא תפילתינו תהיה נשמעת ורצויה לפני ה', ע"כ, כן במטה משה הביא דוגמת הכתוב וְכִרְתָּ הָאֲזִלִּים בְּמִזְמֹרוֹתָ (ישעיה ית. ה).

אחרי שעזי וזמרת יה לזמר החוחים והמקטרגים, כעת ויהי לי לישועה בתפילה ואפשר שדברים אלו יסודם בפירוש הרש"י על הפסוק עֲזִי וְזִמְרַת יְה' (שמות טו. ב)

כל המכשולות ואז תפילתינו תהיה נשמעת ורצויה הוסיף בסידור שלה"ק שעל זה נאמר זמרות היו לי חקיקה בבית מגורי (תהלים קט). נד, במקומות שהיה לי פחד ומגור, בזמירות פזרתים את היראה והברחתים. ממילא אפשר לומר זהו העבר חרפתי אשר יגרתי פי משפטיך טובים (תהלים קט. נד), חרפתי אשר יגורתי בבית מגורי, אותם העבר ממני ונמצא שלא רק החסד אלא גם משפטיך הם טובים ולטובה הם.

ובהלולא דרשב"י תשפ"ג אמרנו מה שבזמר ואמרתם כה לחי, קולו זמר עריצים והכרית את הקוצים והציל הלחוצים אדוננו בר יוחאי, קולו הוא קול התורה הקל קול יעקב (בראשית כז. כב) זימר והכרית את הקוצים המכשולות והעוונות שיש לנו לפני השי"ת והציל הלחוצים אדוננו בר יוחאי, הציל הלחוצים והרי כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הלחץ והדחק (מברכות ט' ע"א ושבת מה ע"א וגישן יט ע"א).

ושבתם איש אל אחוזתו ואל

משפחתו במהרה בגאולת אחישנה

וְקִדְשֶׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִישִׁים שָׁנָה
וְקִרְאתֶם דְּרוֹר בְּאַרְצְךָ לְכָל יֹשְׁבֵיהָ יוֹבֵל
הוּא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ
וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תִּשְׁבּוּ (ויקרא כה. י).

במסכת סנהדרין (יא ע"ב) מעשה ברבן גמליאל שהיה יושב על גב מעלה בהר הבית והיה יוחנן סופר הלז עומד לפניו ושלוש איגרות חתוכות לפניו מונחות, אמר לו טול איגרתא חדא וכתוב לאחנא בני גלילאה עילאה ולאחנא בני גלילאה

תתאה שלומכון יסגא מהודעין אנחנא לכון וכי וטול איגרתא חדא וכתוב לאחנא בני דרומא שלומכון יסגא מהודעין אנחנא לכון וכי וטול איגרתא חדא וכתוב לאחנא בני גלזותא בבבל ולאחנא דבמדי ולשאר כל גלזותא דישראל שלומכון יסגא לעלם וכו'. מה שדוקא באיגרת השלישית ציוה לכתוב שלומכון יסגא לעלם ואילו בשני איגרות ראשונות לא הזכיר שציוה לכתוב תיבת לעולם, אמנם הרש"ל בהגהתו הוסיף בשני איגרות ראשונות תיבת לעולם, אך בגירסת הגמרא שלפנינו, אפשר מה שרק להגלויות מארבע כנפות תבל שלא מארץ ישראל ציוה לכתוב שלומכון יסגא לעולם, כי לעולם הוא עד עת הגאולה שלימה במהרה בימינו שאז נפצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ (ישעיה יא. יב) והכל ישובו לביתם ולאחוזתם בארץ ישראל ובאו ציון בְּרֶנָה (ישעיה נא. יא) וכך גם פירוש וְעָבְדוּ לְעוֹלָם (שמות כא. ו) עד היובל שאז וקראתם דרוור בארץ לכל יושביה וגו' ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו, מה שלא היה צריך לכתוב תיבת לעולם לבני גלילאה ובני דרומא שהם כבר יושבים עם משפחותיהם על אדמתם בארץ ישראל.

גם מה שברש"י ולא שיהא עובדו כל חמישים שנה אלא עובדו עד היובל בין סמוך בין מופלג, היינו שאמנם לעולם הוא עד היובל, אך יש שהיובל עת השיבה לנחלתו ולאדמתו יהיה מוקדם. וכמו כן גם מה שכתב לאחנא בני גלזותא בבבל ובמדי ובשאר כל גלזותא דישראל שלומכון יסגא לעולם עת קיבוץ

גלויות, הלעולם הזה בקיבוץ גלויות יכול שיהיה לא רק במופלג אלא גם בסמוך, וכדרכי יהושע בן לוי רמי (סנהדרין צח ע"א) כתיב בעתה וכתיב אחישנה (ישעיה ס. כב, אֲנִי ה' בְּעֵתָה אֶחְיֶשְׁנָה), זכו אחישנה לא זכו בעתה. ונזכה ונחיה ונראה בגאולת אחישנה השתא בעגלא ובזמן קריב אמן.

באונאת דברים נאמר לא תונו איש את עמיתו ואילו באונאת ממון נאמר אל תונו איש את אחיו וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לְעַמִּיתְךָ אוֹ קָנָה מֵיַד עַמִּיתְךָ אֶל תִּוְנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו (ויקרא כה. יד).

ברש"י אל תונו זו אונאת ממון, וברש"י לקמן על הפסוק וְלֹא תִוְנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ (ויקרא כה. יז) כאן הזהיר על אונאת דברים שלא יקניט איש את חברו לא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו וכו'.

הנה שני הבדלים ראינו בין הפסוק המדבר מאונאת ממון ובין הפסוק המדבר מאונאת דברים, ההבדל הראשון הוא מה שבאונאת ממון נאמר אל תונו ואילו באונאת דברים נאמר לא תונו, וההבדל השני הוא מה שבאונאת ממון נאמר בלשון אחזה אל תונו איש את אחיו ואילו באונאת דברים לא הזכיר אחזה אלא לא תונו איש את עמיתו.

בהבדל שבין לא ובין אל, נראה לפי שתיבת לא הוא בא לשלול עשיה וכמו שבכל ספר חוקים נאמר מה לא לעשות, לא כן תיבת אל שהוא ביטוי חזק יותר לשלילת עשיה, כשהוא בא למנוע ולבלום עשיה מיידית הוא אומר אל, כמו

כשיש מי הנוהג ברכב וכשהוא רוצה לעבור ברמזור אדום לא אומרים לו לא תעבור אלא אומרים לו אל תעבור. וכיון שאיסור אונאת דברים מצוי יותר בין אדם לרעהו ושכנו הקרוב אל ביתו שמוצא אותו בכל עת, הרי אונאה כזו היא כמעט תמידית רחמנא ליצולן ונפוץ מאד וצריך לעורר בזה הרבה, אבל בין איש לאחיו עיקר ושורש אונאה אינו באונאת דברים השייך בין אדם לשכנו הקרוב אליו שמוצא אותו בכל עת, והרי טוב שכן קרוב מאח רחוק (משלי כו. י) ואח אינו שכן קרוב בדרך כלל, ואם כן, אונאה באח רחוק שייך רק בשביל ממון הבא בירושה וכדו', ולכן באונאת ממון הבא בפתע לעת מצוא הממון לחלוקה וכדו', בזה לא נאמר לא תונו אלא אל תונו. ואיש את אחיו הזכיר לשון אחזה כנ"ל, הדא הוא דכתיב אַח אֶחָא לֹא פָדָה יִפְדֶּה אִישׁ וגו' (תהלים מט. ח), פדייה וכופר היינו ממון ולכן אח לא יפדה וגו', בממון לשון אחזה ולא לשון ריעות. אמנם עיין במשך חכמה על הפסוק אֶל תִּאֲכָלוּ מִמֶּנּוּ נָא וגו' וְלֹא תִוְנוּ מִמֶּנּוּ עַד בִּקְרָא (שמות יב. ט) דרך אחרת בהבדל שבין אל ובין לא.

ובפרשת בהר תשע"ז שו"ר באגרא דכלה בזה הלשון, הנה באונאת ממון אמר איש את אחיו ולהלן באונאת דברים אמר איש את עמיתו, ויראה לפרש דהנה באונאת ממון יותר יתיר האדם לעצמו בקרובו ואחיו כי על פי הרוב יש להם עסקים זה עם זה בעסקי ירושות ומתנות וגם כן יתיר לעצמו שהקרוב מחוייב לפרנסו, על כן הזהירה התורה גם באחיו

שלום, דלא עבד עובדא דאהרן שהוניתנו
אונאת דברים ואמר מר (בבא מציעא נח ע"ב)
לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים
הכתוב מדבר, אם היה בן גרים לא יאמר
לו זכור מעשה אבותיך, ע"כ מרש"י שם.
אונאת דברים שאם היה בן גרים לא
יאמר לו זכור מעשה אבותיך, וכשאומר
לו ייתן בני עממין לשלם אינו חש
באחזה עם הבן גרים ולכן באונאת דברים
לא תונו איש את עמיתו שאינו אחיו.

גדולה תענית שהיא בגופו, יותר מן הצדקה שהיא בממונו
וכי תמקדו בממון או לעמיתך או קנה מיד
עמיתך אל תונו איש את אחיו, ולא
תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך
כי אני ה' אלהיכם (ויקרא כה. יד-יז).

במסכת ברכות (לב ע"ב) אמר רבי אלעזר
גדולה תענית יותר מן הצדקה, מאי
טעמא, זה בגופו וזה בממונו, ובמסכת
בבא מציעא (נח ע"ב) אמר רבי יוחנן משום
רבי שמעון בר יוחאי גדול אונאת דברים
מאונאת ממון, שזה נאמר בו ולא תונו
איש את עמיתו ויראת מאלהיך וזה לא
נאמר בו ויראת מאלהיך, ורבי אלעזר
אומר זה בגופו וזה בממונו, ע"כ. משמע
שכשמוסר נפשו בגופו הוא נחשב יותר
ממסירות בממונו.

ובהא דמסכת סוטה (יב ע"א) ונתקח לו תבת
גמא (שמות ב. ג) מאי שנא גומא אמר רבי
אלעזר מיכן לצדיקים שממונם חביב עליהן
יותר מגופן לפי שאין פושטין ידיהן בגזל,
כלומר לא שהם מזלזלים בגופן בשביל
להשיג עוד ממון אחר, אלא שממון שכבר

ומכל שכן לאחרים, ובאונאת דברים
ביותר יארע להונות לאיש זר כי בזלזול
קרובו גם הוא מזלזל, על כן הזהירה
התורה גם על אחרים.

ואחר שב' מיני אונאות יש, יש אונאת ממון
אל תונו איש את אחיו ויש אונאת דברים
לא תונו איש את עמיתו, על כן אומר נעים
זמירות ישראל למען אחי ורעי אדברה
נא שלום בך (תהלים קכב. ח), למען אחי
היינו אונאת ממון השייך באח אל תונו
איש את אחיו, ורעי היינו אונאת דברים
לא תונו איש את עמיתו, בשביל כולם
אדברה נא שלום בך, השלום אינו לבינך
ובין עצמך לבד, כי מה שאבקשה שלום
בך הוא למען זולתך למען אחים ורעים, וגם
למען אחי ורעי ולא לאותן שאינן בחינת
אחים ורעים שעליהן כבר אמר הנביא אין
שלום אומר ה' לרשעים (ישעיה מח. כב).

עוד טעם אפשר מה שבאונאת ממון לשון
אחזה אל תונו איש את אחיו מה שאין כן
באונאת דברים לא הזכיר אחזה אלא
איש את עמיתו, לפי דתנו רבנן (יומא עא
ע"ב) מעשה בכהן גדול אחד שיצא מבית
המקדש והוו אזלי כולי עלמא בתריה,
כיון דחזיונהו לשמעיה ואבטליון שבקוהו
לדידיה ואזלי בתר שמעיה ואבטליון,
לסוף אתו שמעיה ואבטליון לאיפטורי
מיניה דכהן גדול, אמר להן ייתון בני
עממין לשלם, אמרו ליה ייתון בני עממין
לשלם דעבדין עובדא דאהרן ולא ייתי
בר אהרן לשלם דלא עביד עובדא
דאהרן, וברש"י ייתון בני עממין לשלם
לשון גנאי הוא לפי שבאו מבני בניו של
סנחריב, דעבדי עובדא דאהרן רודפי

נמצא בידם לא יזלזלו בו הצדיקים שילך לאיבוד, לפי שהממון בא לידם בכשרות, וגם באהבת איתן חילק כך. ומרש"י שם במסכת סוטה משמע שעם כל זאת היה גופו של משה רבינו משתמר יפה בתיבת הגומא אף על פי שבשל עצים קשים וחזקים היה משתמר גופו יותר.

ומה שאמר מר זוטרא (ברכות ו' ע"ב) אגרא דתעניתא צדקתא, אפשר בדרך צחות לא שהצדקתא שהוא הממון הוא חביב מהתענית שהוא בגופו, אלא שלכל דבר יש מחיר, והמחיר לתכלית הנרצה של התענית הוא הצדקה, ובזה גם לא יאמרו שריוח בא לידי המתענים על שלא נצרכו לפרוע להחנווני ביום התענית, אך ודאי שחביבות הגוף על הממון הוא גדול יותר, וזהו אגרא דתעניתא היינו המחיר של התענית הוא צדקתא.

ובמסכת בבא בתרא (ט' ע"א) אמר רבי אלעזר גדול המעשה יותר מן העושה, שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום ועבדת הצדקה השקט ובטח עד עולם (ישעיה לב. יז), זכה הלוא פרס לרעב לחמך (ישעיה נח. ג. הלוא פרס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית), לא זכה ועניים מרודים תביא בית. אפשר לומר לפי שהמעשה הוא הגבאי צדקה המכנת רגליו ועושה בגופו ממש, הוא גדול מהעושה זה המפריש מממונו לצדקה מבלי שיעשה בגופו. ובאהבת איתן האריך עוד בטוטר"ד בבירור אם גוף חביב מממון בצדיקים או ממון חביב מגוף, עיין שם.

ועל שגדולה תענית יותר מן הצדקה כי זה בגופו וזה בממונו, אפשר בדרך צחות

לפי שעל המשנה (זבחים פט ע"א) חטאת קודמת לאשם מפני שדמה נתן על ארבע קרנות ועל היסוד הקשו בגמרא (זבחים פט ע"א) אדרבה, אשם קדים שכן יש לו קיצבה (לדמיו דכתיב בויקרא ה. טו, והביא את אשמו לה' וגו' בערך כסף שקלים אבל חטאת כל דהו), ותירצו אפילו הכי ריבוי דמזבח עדיף, כלומר שמעלת ריבוי חלק המזבח שיש במתנות הדמים של החטאת הוא חשוב ממעלת קצבת הדמים של האשם. והרי דמים תרתי משמע, דמי הנפש שהם גופו של האדם וגם דמים הנמצאים בארנקו של האדם, והרי כאן ראינו מפורש שריבוי מתנות הדמים שעל המזבח חשוב מקצבת הדמים של האשם.

ושמרתם זו המשנה ועשיתם זה המעשה

ועשיתם את חקתי ואת משפטי תשמרו ועשיתם אתם וישבתם על הארץ לבטח (ויקרא כה. יח).

והרי אמרו (קידושין לו ע"א וברש"י ויקרא כב. לא, דברים ד. ו) ושמרתם זו המשנה ועשיתם זה המעשה, על כן במשפטים הזכיר שמירה ואת משפטי תשמרו כלומר ללמדם לידע אותם, אבל חוקים שהן גזירות שאין רשות להרהר אחריהם הזכיר את המעשה ועשיתם את חוקותי, ושוב אחר שהזכיר חוקים בעשייה ומשפטים בשמירה זה הלימוד, בא מעשה הכולל את הכל יחד את המשנה ואת המעשה, ועשיתם אותם. עוד עיין בספורנו מה שכתב מהו ועשיתם את חקותי ומהו את משפטי תשמרו.

ציווי הברכה לשלוש השנים הוא בשנה הששית
וְכִי תֹאמְרוּ מָה נֹאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית
הֵן לֹא נִזְרַע וְלֹא נֶאֱסַף אֶת
תְּבוּאָתָנוּ, וְצִוִּיתִי אֶת בְּרַכְתִּי לָכֶם
בַּשָּׁנָה הַשְּׁשִׁית וְעָשִׂיתָ אֶת הַתְּבוּאָה
לְשִׁלְשׁ הַשָּׁנִים (ויקרא כה. כ-כא).

וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית,
 בתיבת לכם, אמרנו פ"א בדברי חיזוק
 במקהלות, לפי שכאשר יש בשנת
 השמיטה מה שנקרא פגעי טבע, אז
 רואים בחוש ששדותיהם ומטעיהם של
 השומרי שביעית נשמרים ומתברכים
 לעומת מטעיהם של מי שאינם שומרים
 תורה ומצוות ושביעית, ואל תאמר
 שהבטחת וצויתי את ברכתי למפרע
 בשנה הששית היא רק לשומרי שביעית
 בלבד, כי לא יתכן שאדם שנעשה בעל
 תשובה בפרוס שנת השביעית לא היה
 בכלל וצויתי את ברכתי בגלל אשר
 בעת ציווי הברכה בשנה הששית הוא לא
 היה עדיין שומר תורה ומצוות ודין שדהו
 חלילה לא תהיה לברכה משמים בשביעית.
 זה אינו, כי ודאי וללא כל ספק שצויתי
 את ברכתי לכם היינו לכל ישראל ללא
 שום יוצא מן הכלל במשמע, אלא שציווי
 זה שהוא בשנה הששית, הקב"ה מצווה
 ברכתו ממעל להאיש הישראלי
 שכשישמור שביעית כהלכתה אז הוא
 יהא כלי הראוי לקבל ולהחזיק אותה
 ברכה, כי כבר בששית שָׁם צִוָּה ה' אֶת
 הַבְּרָכָה (תהלים קלד. ג) לכל ישראל ורק
 צריך שיהא ראוי לקבל הברכה.

וביתר ביאור, פועל הברכה אינה בששית
 אלא בשביעית ובשמינית, כן יתבאר גם

מה שִׁוִּיָּהּ בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי לָקֵטוּ לֶחֶם מִשָּׁנָה
 שְׁנֵי הָעֶמֶר לְאַחַד (שמות טז. כב) ובו ביום
 הששי כבר אכלו את האחד ונמצא שבכל
 עת היות ישראל במדבר לא היה להם לחם
 משנה ביום השבת אלא רק העומר האחד
 הנותר אחרי שביום הששי כבר אכלו את
 האחד, ומה שלדורות מניחים את הלחם
 משנה ביום השבת ולא ביום הששי, זה
 לפי שהברכה אינה בכפל שהיה, כי הכפל
 שהיה בששי היה רק ציווי הברכה, אך
 הברכה עצמה היתה ביום השבת בלחם
 השני הנותר אחרי שהיו ישראל מחזיקין את
 הברכה. בששית היה הציווי ואילו הברכה
 היתה בשבת. כן בשמיטה, ציווי הברכה
 הוא אמנם בששי, אך רק בשמיטה זוכה
 מי שזוכה לברכה. עוד עיין מה שכתבנו
 על הפסוק שם וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי לָקֵטוּ לֶחֶם
 מִשָּׁנָה שְׁנֵי הָעֶמֶר לְאַחַד.

ובענין מי שבששית עת ציווי הברכה לא
 היה עדיין שומר תורה ומצוות כי הוא
 נעשה בעל תשובה בעצם שנת השביעית
 והנה הוא ודאי בברכה ולא יחסר כל
 טוב, אפשר לפי שבספה"ק נועם אלימלך
 הביא בשם הרה"ק רבי זי"ע
 שהתורה מלמדת לאדם דרכי ה' שיהיה
 שלם בבטחונו על אלוקיו ולא יאמר כלל
 מה יאכל, כי כאשר חלילה יפול מן
 הבטחון לחשוב מה יאכל, הרי הוא עושה
 פגם חלילה בהשפעת שממילא יבוא,
 ובשאלתו מה נאכל הוא מטריח כלפי
 שמיא, פירוש וכי תאמרו כלומר כאשר
 תאמרו כך, אז תטריחו אותי וצויתי וכו',
 אלא ביטחו בה' בכל לבבכם ואז ילך
 השפע בלי הפסק כלל תמיד לא יחסר

כל בה. ומדברי הרה"ק רבי זישיא זי"ע, הרי השפע ממילא בא ורק לחסרי בטחון נדרש צוואת הברכה בשנה הששית.

העזים מה שהיה נראה אל פני האוהל היתה אותה יריעה ששית בלבד, והכפילות הנראה אל מול השולחן מורה על ברכה בכפליים כנגד וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלוש השנים.

בזכות השולחן שבמקדש נשלחה ברכה בכל העולם וְצוֹיְתִי אֶת בְּרַכְתִּי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשְּׁשִׁית וְעָשִׂית אֶת הַתְּבוּאָה לְשָׁלֹשׁ הַשָּׁנִים (ויקרא כה. כא).

ודוקא יריעה ששית נכפלת אל פני האוהל שבו השולחן, כי כפילות מורה על ברכה אמיתית ברכת ה' שבכוחה להכפיל ולהעשיר את עצמה בבחינת עץ פָּרִי עֹשֶׂה פָּרִי (בראשית א. יא), כן אמרנו בענין שהעלה דוד המלך את ארון ה' נאמר וַיָּבֹאוּ עַד גֵּרֶן בִּידֶן (דברי הימים א' יג. ט) ונאמר וַיָּבֹאוּ עַד גֵּרֶן נָכוֹן (שמואל ב' ו. ו) ובמסכת סוטה (לה ע"ב) כתיב כידון וכתוב נכון, אמר רבי יוחנן בתחילה כידון ולבסוף נכון, ומיירי במה שלא אָבָה דָּוִד לְהָסִיר אֵלָיו אֶת אֲרוֹן ה' עַל עֵיר דָּוִד וַיֵּטְהוּ דָּוִד בֵּית עֶבֶד אָדָם הַגָּתִי (שמואל ב' ו. יא) ולבסוף נכון פי' רש"י שבית עובד נעשה נכון שנאמר וַיָּשָׁב אֲרוֹן ה' בֵּית עֶבֶד אָדָם הַגָּתִי שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַיִּבְרַךְ ה' אֶת עֶבֶד אָדָם וְאֶת כָּל בֵּיתוֹ (שמואל ב' ו. יא) שאשת עובד אדום ושמונה כלותיה ילדו שישה בכרס אחד וזהו שנאמר כָּל אֵלֶּה מִבְּנֵי עֶבֶד אָדָם הָמָּה וּבְנֵיהֶם וְאֶחָיהֶם אִישׁ חֵיל בָּכֶם לְעִבְדָּה שְׁשִׁים וּשְׁנַיִם לְעֶבֶד אָדָם (דברי הימים א' כו. ח), ששים ושנים לפי חשבון שישה נכדים מכל אחד מהשמונה בנים הרי מ"ח, ועוד שישה בנים של עובד הרי נ"ד, ועוד שמונה בנים שהיו לו מקודם הרי ס"ב, ורש"י מפרט את החשבון כדי לידע ברכת ה' מהי ולא היה לרש"י די לומר שנכון היינו שנתברך

היה זה ביום השישי של ימי המשתה בשמחת חתן שהתקיימה ביוםא דהילולא של בעל הטורים י"ב תמוז, דיברנו ממה שמצינו בכמה וכמה פעמים כפילות במנין שש שהן י"ב, כמו בלחם הפנים ועוד מקומות, והבאנו את דברי בעל הטורים על הפסוק וַחֲבַרְתָּ אֶת חֲמֹשׁ הִירֵעֵת לְבָד וְאֶת שֵׁשׁ הִירֵעֵת לְבָד וְכַפֶּלֶת אֶת הִירֵעָה הַשְּׁשִׁית אֶל מוֹל פְּנֵי הָאֹהֶל (שמות כו. ט) זה לשונו, הששית ב' בתורה, וכפלת את היריעה הששית וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית, בזכות השולחן שהיה במקדש נשלחה ברכה בכל העולם, ע"כ. ובשייכות וקשר של השולחן להיריעה הששית אמרנו בסיעתא דשמיא, כיון שוכפלת את היריעה הששית היא של יריעות העזים שלא היו תחתונות והן לא היו נראות במשכן, ומכל אחת עשרה יריעות העזים רק אותה יריעה ששית היתה נראית לפי שנכפלה במזרח אל מול פני האוהל וכברש"י וכפלת את היריעה הששית העודפת באלו העליונות יותר מן התחתונות אל מול פני האוהל, חצי רוחבה היה תלוי וכפול על המסך שבמזרח כנגד הפתח. ממילא מיריעות

בברכת ה' כמשמעו בבני חיי ומוזוני, גם מה שנכון מורה על ברכת ה' ותיבת נכון עדיף מתיבת ברכה שיהיה נכתב בפירוש ויבוא עד גורן ברכה, לפי שהזוכה בפייס אלף דינרי זהב הרי עדיין אין אנו יודעים אם מברכת ה' זכה, ורק לאחר זמן כשנראה שאותן אלף דינרים הכפילו את עצמן לאלפיים ואלפיים לארבעת אלפים וכו' עד אין סוף, אותה הוכיח שזו פְּרִכַת ה' היא תַּעֲשִׂיר (משלי י. כב) בבחינת עץ פרי עושה פרי, וזהו שטרח רש"י לפרט שצאצאי עובד היו ס"ב, שאם כחשבון וְיִהְיֶה כָּל נֶפֶשׁ יִצְאֵי יָרֵךְ יַעֲקֹב שִׁבְעִים נֶפֶשׁ (שמות א. ה) הכולל את יעקב אבינו במנין השבעים נפש, הרי כל משפחת עובד יחד עם עובד היו סך כולם ס"ג, וזהו ויברך ה' את עובד אדום שבית עובד נעשה נכון כי נכון בגימטריא קכ"ו שהן פי שנים וכפליים של ס"ג וזה ענין הכפילות המורה על ברכת ה' אמיתית שבכוחה היא משפעת ומכפלת את עצמה. ובפרט כפילות שני המערכות שבלחם הפנים שנאמר וְאֶפֶיֶת אֶתָּה שְׁתִּים עֶשְׂרֵה חֲלוֹת וגו' וְשִׁמַּת אוֹתָם שְׁתִּים מַעֲרָכוֹת שֵׁשׁ הַמַּעֲרָכֹת עַל הַשֻּׁלְחָן הַטָּהוֹר לִפְנֵי ה' (ויקרא כד. ה) ובמסכת יומא (לט ע"א) שנשתלחה ברכה בלחם הפנים וכל כהן שמגיעו כזית ייש אוכלו ושבע ויש אוכלו ומותיר.

וכפילות שש ראינו גם בכלי יקר על הפסוק וְשִׁבְעָת הַפֶּתַח שֵׁשׁ וְעֶשְׂרֵת מִצָּנֶפֶת שֵׁשׁ (שמות כח. לט) שביאר דרשת רבותינו ז"ל במסכת מגילה (יב ע"א) וְהִקְרַב אֵלָיו פָּרִשְׁנָא שֶׁתֵּר אֲדָמָתָא תַּרְשִׁישׁ (אסתר א. יד) אמרו מלאכי השרת

לפני הקב"ה כלום שימשו לפניך בבגדי כהונה דכתיב בהו תַּרְשִׁישׁ שָׁהֵם וְיִשְׁפָּה (שמות כח. כ), מה שלא הזכיר מכל בגדי הכהונה כי אם את החושן שהיו בו האבנים ומכולם לא זכר כי אם התרשיש, לפי שבכל בגדי כהונה לא היתה הקדושה מבוררת כל כך כמו בחושן שהיו שם האורים שם המפורש והיו שם י"ב אבנים, ורמז לכולם בתרשיש דהיינו תרי שש ב' פעמים שש הרי י"ב. הרי הענין המיוחד של י"ב שהוא כפילות של שש המורה על ברכה. וזה לשון הרמב"ם במורה נבוכים (ח"ג פרק מה וחובא בספר החינוך מצוה צו סידור לחם הפנים ולבונה), אֲבָל הַשֻּׁלְחָן וְהַיּוֹת הַלֶּחֶם עָלָיו תָּמִיד, לֹא אֲדַע לוֹ סִיפָה וְאֵינִי יוֹדֵעַ לְאִיזָה דְּבָר אֲיִיחַס אוֹתוֹ עַד הַיּוֹם, ע"כ, וכן בקידוש ליום השבת מהאר"י הקדוש יְגַלֶּה לָּן טַעְמֵי דְּבִתְרִיסָר נְהִמֵּי דְּאֲנוּן אֶת בְּשִׁמָּה כְּפִילָא וְקָלִישָׁא, הרי שענין כפילות שש הוא נעלם בנגלה ובנסתר, וגם לחם משנה שהיה במן היה בששי וְיִהְיֶה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶקְטוֹ לֶחֶם מִשָּׁנָה (שמות טז. כב).

ובמוחנו הדל אפשר לומר בכפילות השש כי כפילות יורה על ברכה וכלעיל בענין ויבוא עד גורן נכון שתיבת נכון הוא ב' פעמים ס"ג ויורה על ברכה, והכפילות הוא של שש דוקא, לפי דברי הכלי יקר שם (שמות כח. לט) בראש דבריו זה לשונו, רבותינו ז"ל אמרו (ערכין טז ע"א) שהכתונת בא לכפר על שפיכות דמים, ומה ענין זה לזה וכו', ואולם מצאתי ישוב לזה ממה שכתב רבינו בחיי פרשת וישב על הכתונת נתגלגלו הדברים בשעבוד גופותם במצרים וכן לאחר זמן היו עשרה

ימים תִּלְקָטְהוּ (שמות טז. כו) שִׁשֶּׁת יָמִים
תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלָאכָתְךָ (שמות כ. ט), אז
באה שבת מקור הברכה בכפליים, וענין
הכפילות משנה לחם הוא בשביעי.

אין מתריעין על האילנות בשביעית
שהרי כבר ממילא וצויתי את ברכתי בשנה
הששית ועשת את התבואה לשלוש השנים
וְצִוִּיתִי אֶת בְּרִכְתִּי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשְּׁשִׁית
וְעָשִׂיתָ אֶת הַתְּבוּאָה לְשָׁלֹשׁ הַשָּׁנִים (ויקרא
כה. כא).

תנו רבנן (תענית יט ע"ב) מתריעין על
האילנות בשאר שני שבוע, על הבורות ועל
השיחין ועל המערות אפילו בשביעית, רבי
שמעון בן גמליאל אומר אף על האילנות
בשביעית מפני שיש בהן פרנסה לעניים,
תניא אידך וכו' רבי שמעון בן גמליאל אומר
אף על האילנות, מתריעין על הספיחין
בשביעית מפני שיש בהן פרנסה לעניים.

ולכאורה לא רק העניים כי גם העשירים
בעלי השדות צריכים בשביעית פירות
לאכלה ומחו שאמר רבי שמעון בן גמליאל
מתריעין בשביעית מפני שיש בהן פרנסה
לעניים בדוקא. וזה צריך לפרש לא רק
לרבן שמעון בן גמליאל אלא גם לתנא
קמא דאמר מתריעין על האילנות בשאר
שני שבוע ופי' רש"י בשאר שני שבוע
דשמיטה אבל בשמיטה לא דהפקר נינהו,
והלא גם בשמיטה דהפקר נינהו צריכים
לגשמים בשביל שיגדלו פירות של הפקר
לשובע ולא לרוזן, וכשם שמתריעין על
הבורות שיחין ומערות אפילו בשביעית לפי
שכל שעה צריכין לשתיה, כמו כן בשביעית
גם העשירים צריכין לפירות שביעית.

הרוגי מלכות כי כן הגוף כתונת הנפש,
הנך רואה דעת הרב רבינו בחיי שהגוף
הוא כתונת של הנפש ומלבושו ואם כן
יש דמיון ויחס לכתונת זה עם גוף הנרצח,
והיה כולו שש דהיינו פשתן כי קין היה
ראש לכל הרוצחים ונתגלגל הדבר על
ידי שהקריב זרע פשתן ולא נתקבל
קרבנו ונתקבל קרבן אחיו הבל על כן
נתקנא בו והרגו, ועל כן היו שש ערי
מקלט כי שש נופל על לשון ששה, ע"כ
מהכלי יקר. ממילא אחר שרציחה
ראשונה נתגלגל על ידי שהקריב קין זרע
פשתן שהוא שש ועל כן היו שש ערי
מקלט כי יבוא שש ויכפר מעשה
שנתגלגל על ידי הקרבת שש, והרי
הברכה הוא בכפילות כדברינו לעיל ענין
עץ פרי עושה פרי, ממילא מכאן ענין
כפילות השש המתקן ומברך.

ובענין שכתבנו על הפסוק וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁשִׁי
לִקְטוּ לֶחֶם מִשָּׂנָה (שמות טז. כב) שאחר
שביום הששי אכלו לחם אחד הרי נותר
רק אחד וכבר לא היה להם משנה ליום
השבת אבל אנחנו מניחים לחם משנה
בשבת ולא ביום הששי, עיין שם מה שכתבנו
בזה, ובהנוגע לפרשתינו הנה כשדרשנו
במקהלות בשבת פרשת בהר בחוקותי
תש"פ אמרנו הנ"ל שהכפילות יורה על
ברכה וכן בענין מנין השש יריעה ששית
נכפלת אל מול כפילות שני מערכות לחם
הפנים שכל מערכת היא שש, ויבואו עד
גורן נכון שבית עובד נתברך בכפילות
שאשתו וכלותיה ילדו שישה בכרס אחד
הרי מנין שש, וכן דברי הכלי יקר שתרשיש
היינו תרי שש וכו'. ממילא אחר שִׁשֶּׁת

אבל לא כן הדברים, כי בשביעית אין מתריעין בשביל האילנות לפי שכבר בששית נתקיים וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלוש השנים. ואף לרבי שמעון בן גמליאל האומר מפני שיש בהן פרנסה לעניים, לעניים דוקא ולא לעשירים כי עניים אין להם נחלת שדה וכרם אבל לעשירים בעלי השדות כבר נתקיימה בהם וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלוש השנים וכנ"ל.

ומכר מאחזתו ולא כולה, שישיר שדה לעצמו
כי ימוך אחיד ומכר מאחזתו ובא גאלו
הקרב אליו וגאל את ממכר אחיו יצא
 (ויקרא כה. כה.)

ברש"י ומכר מאחזתו ולא כולה, לימדה תורה דרך ארץ שישיר שדה לעצמו. וכשישיר משהו לעצמו אזי הוא יתברך, שעל הפסוק כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך (דברים יב. כ) איתא במדרש (דברים רבה פרשה ד' ח) זה שאמר הכתוב מתן אדם ירחיב לו ולפני גדלים ינחנו (משלי יח טו) מהו מתן אדם ירחיב לו, מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע שיצאו לגבות לעסק מצוות רבותינו (לפרנסת חכמים העוסקים בתורה), הלכו לחילתה של אנטוכיא והיה שם אדם אחד והיה נקרא אבא יודן והיה למוד לתן לרבותינו ביד רחבה, נעשה אותו אבא יודן עני, ראה רבי אליעזר ורבי יהושע שהלכו לגבות שם והטמין עצמו מפניהם ועלה לביתו ועשה יום ושנים ולא ירד לשוק, אמרה לו אשתו מפני מה לא ירדת לשוק הרי שני ימים

אמר לה רבותינו באו לגבות לעסק מצוות עמלי תורה ואין ספק בידי לתן להם ואני מתבייש לירד לשוק, אשתו שהיתה אוהבת את המצוות אמרה לו לא נשתיר לנו שדה אחת, מכר חציה ותן אותה להן, הלך ועשה כן, מכר אותה חצי שדה בחמשה זהובים ונתן אותן לרבותינו ואמר להן התפללו עלי, התפללו עליו ואמרו לו המקום ימלא חסדונך, הלכו להן רבותינו לגבות במקום אחר, אותו אבא יודן חרש בחצי שדה ומצא שם סימא גדולה ונעשה עשיר יותר ממה שהיה קדם, עד שרבותינו חוזרין עברו באותו מקום אמרו לאחד חייך העמידנו עם אבא יודן, אמר להם אותו האיש ומי יכול לעמד עם המלך ולא עמו, אמרו לו אין אנו מבקשין אלא שלא ידע שעברנו כאן ולא שאלנו את שלומנו, ידע אבא יודן ובא אצלם ונתן להם אלהי זהובים אמר להם עשתה תפלתכם פרות, אמרו לו אף אנו היינו יודעים במעשיך הטובים ועשינו אותך ראש פרק, קראו עליו רבותינו מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו.

ואיש כי לא יהיה לו גאל והשיגה ידו
ומצא בדי גאלתו, ואם לא מצאה ידו
די השיב לו והיה ממכרו ביד הקנה
אתו עד שנת היובל ויצא ביבול ושב
לאחזתו (ויקרא כה. כו-כח.)

יש מי שידו מגעת ויש מי שידו משגת ויש אשר לא מצאה ידו, בכל זה עיין מה שכתבנו על הפסוקים ואם לא תגיע ידו

דִּי שְׁה וגו' וְאִם לֹא תִשְׁיג יָדוֹ לְשִׁתִּי תִרְיִם
אוֹ לְשִׁנִּי בְנֵי יוֹנָה וגו' (ויקרא ה. ז-יא).

ובתי החצרים אשר אין להם חומה זו תורה, על שדה
הארץ יחשב שיזכיר ויחשוב לו את יום המיתה
ובתי החצרים אשר אין להם חומה
סביב על שדה הארץ יחשב גאולה תהיה
לו וביביל יצא (ויקרא כה. לא).

הגה"ק רבי שלמה זלמן עהרנרייך
משאמלויא פי' על פי שאמר רבי לוי בר
חמא אמר רבי שמעון בן לקיש (ברכות ה' ע"א)
לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע
(שיעשה מלחמה עם יצר הרע) שנאמר רָגַזוּ וְאֵל
תַּחֲטְאוּ (תהלים ד. ה, רָגַזוּ וְאֵל תַּחֲטְאוּ אֱמָרוּ
בְּלִבְבְּכֶם עַל מִשְׁכָּבְכֶם וְדַמּוּ סֵלָה), אם ניצחו מוטב
ואם לאו יעסוק בתורה שנאמר אֱמָרוּ
בְּלִבְבְּכֶם, אם ניצחו מוטב ואם לאו יקרא
קריאת שמע שנאמר עַל מִשְׁכָּבְכֶם, אם
ניצחו מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה
שנאמר וְדַמּוּ סֵלָה, ממילא ובתי החצרים
אשר אין להם חומה זו תורה שהתורה היא
חומה לאדם להצילו מיצר הרע וכדי לנצח
את היצר הרע יעסוק בתורה או יקרא
קריאת שמע, אך אם אין לו חומה זו
תורה, אז העצה להינצל מיצר הרע היא
שעל שדה הארץ יחשב היינו שיזכיר
ויחשוב לו את יום המיתה שאז יניחוהו
בשדה הארץ ועל ידי מחשבה זו גאולה
תהיה לו להינצל מהיצר הרע.

ובדברי הגה"ק משאמלויא אפשר לומר,
בתי החצרים לפי שאמר לו הקב"ה לדוד
המלך (שבת ל' ע"א ומכתי י' ע"א) כִּי טוֹב יוֹם
בַּחֲצִירָךְ מֵאֵלֶיךָ (תהלים פד. יא) טוב לי יום
אחד שאתה עוסק בתורה לפני מאלף עולות

שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי
המזבח, כלומר שיום בחצריך חצר שלך דוד
המלך היינו בית המדרש, אבל בתי
החצרים סתם שאינם חצריך, אלו אשר אין
להם חומה זו תורה לפי שעל הפסוק אָנֹכִי
חוֹמָה וְשָׂדֵי כְּמִגְדָּלוֹת אמר רבי יוחנן (פסחים פז
ע"א) אני חומה זו תורה ושדי כמגדלות אלו
תלמידי חכמים (המניקין אחרים כמגדלות המניקין
על הדור), ובתי החצרים אשר אין להם חומה
זו תורה סביב להגין מן היצר, אז על שדה
הארץ יחשב שצריך שיזכיר לו יום המיתה
כנ"ל ועל ידי זה גאולה תהיה לו להינצל
מהיצר הרע. וכזה גם אמרנו בזמר לחנוכה
יוֹנִים נִקְבְּצוּ עָלַי אֲזִי בִימֵי חֲשֹׁמֵנִים וּפְרָצוּ
חוֹמוֹת מִגְדְּלֵי שְׁעֵמֶדָה מְלָכוֹת יוֹן הִרְשָׁעָה
עַל עַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁפִּיחַם תוֹרְתֶךָ,
ופרצו חומות מגדלי, אני חומה זו תורה,
ומגדלי אלו התלמידי חכמים.

מי שכבר הזכיר לו יום המיתה
הרי הוא פטור מהפעולה של קריאת
שמע בשביל לנצח את היצר הרע
ואדהכי הנה בזה המאמר אמר בעל שבט
הלוי (בסעודת פורים תש"ך) לפי דתנן (ברכות יז
ע"ב) מִי שְׁמַתּוֹ מוֹטֵל לְפָנָיו פָּטוּר מִקְרִיאַת
שְׁמַע, זהו מי שמתו מוטל לפניו דהיינו
שכבר הזכיר לו יום המיתה, ממילא הרי
הוא פטור מקריאת שמע בשביל לנצחו
ליצר הרע.

כי עבדי חס אשר הוצאתי
אותם מארץ מצרים, שטרי קודם
כִּי עֲבָדִי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יִמְכְּרוּ מִמִּכְרֶת עֶבֶד
(ויקרא כה. מב).

ברש"י כי עבדי הם, שטרי קודם, ע"כ. בשביל ללמוד ששטרי קודם, מוכרח שיהיה בפסוק גם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים. כי מיד אחר שיצאו מארץ מצרים הלכו בני ישראל עד מתן תורה ששם הוא השטר הראשון שנאמר אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבָדִים.

לא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי (שמות כ. ב-ג) ולפני מתן תורה לא נעשה שום שטר לישראל ואין מי שיטעון להיות אדונם, ממילא כיון שעבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים ואחר כך במתן תורה הוא השטר הראשון, הרי שטרי קודם וראשון לכל שטר שלא יהיה.

פרשת בחוקותי

פסוקי התוכחה הם יותר מג' פעמים ממען פסוקי הברכה מילות פתיחה לפסוקי אם בחוקותי ולפסוקי התוכחה.

תנאי וכשהוא בטוח ודאי אז לא שייך לומר אם. ממילא כאן בתחילת הפרשה מודיעם בקצרה את כל הברכות שיזכו לה אם בחוקותי תלכו, אבל בהמשך שהם פסוקי התוכחה שבא להזהירם, אבל לא שהקללות יתקיימו חלילה, לזה צריך לפרט הקללות ביותר כי הם אזהרות בלבד, וכענין אותו שופט הדן את האדם ומענישו בעונש על תנאי, כלומר הוא מודיעו שבאם בזמן כגון ג' שנים הקרובות יעבור את אותה עבירה שהוא מפרט בכאן, אז הוא יענש, וכאן הוא מפרט את העונש על תוצאותיו ופירוט סוג העבירה וחומרתה וכן העונש על פרטיו, ופירוט זה הוא מוכרח, כי העונש הוא לא לביצוע, כי הוא רק על תנאי באם וכו'.

בתחילת הפרשה אם בְּחֻקֹּתַי תֵּלְכוּ (ויקרא כו. ג) עד וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם (ויקרא כו. יב) יש עשרה פסוקים של ברכה, ואילו פסוקי התוכחה שבהמשך, הם יותר משלוש פעמים כמו פסוקי הברכה. שמהפסוק ואם לא תִשְׁמְעוּ לִי (ויקרא כו. יד) עד וְהֶאֱרַץ תַּעֲזֹב מִמֶּם (ויקרא כו. מג) יש יותר מל' פסוקים של תוכחה (ביותר חדש כי תבא, בקללות קדמאין אית ל"ב קראי וכלהו לקביל שְׁבִילִי דְאִוְרִיתָא, בקללות בְּתָרָא אִית בְּהוּ נ"ג קראי לקביל פְּרִשְׁיָן וְאִוְרִחִין דְאִוְרִיתָא, עיין מה שכתבנו בזה בענייני ל"ג בעומר על בר יוחאי ל"ב נתיבות ראשית תרומה). ויתבאר לפי שבבעל הטורים על הפסוק רָאָה אֲנֹכִי נִתַּן לַפְּנִיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ וְהַקְלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ (דברים יא. כו-כו-כח), בקללה אמר אם לא תשמעו ובברכה אמר אשר תשמעון ולא אמר אם בלשון ספק, ואמר אשר מלשון אשרי שנאמר אֲשֶׁרִי אָדָם שָׁמַע לִי (משלי ח. לד), ע"כ. כלומר כי תיבת 'אם' היא מלת

דוד מלך ישראל העסוק בענייני המלוכה, רגליו מוליכות אותו לכלל הבתי כנסיות ובתי מדרשות לחזק בתורה ועבודת ה' וכו' **אם בְּחֻקֹּתַי תֵּלְכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם** (ויקרא כו. ג).

שתחיו עמלים בתורה ויחיו רגלים מליסות לבית המדרש
**אם בַּחֲקָתִי תֵּלְכוּ וְאֵת מִצְוֹתִי תִשְׁמְרוּ
 וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְנָתַתִּי גִשְׁמִיכֶם בְּעֵתָם
 וגו', וְהֵשִׁיג לָכֶם דִּישׁ אֶת בְּצִיר וגו', וְנָתַתִּי
 שְׁלֹם בְּאַרְצְךָ וגו' (ויקרא כו. ג-ד-ה-ו).**

כשהסכם נעשה בין שני צדדים, אז צד א'
 מתנה ואומר לצד ב' אם אתה תעשה כך
 וכך אזי אף אני מתחייב לגמול ולעשות
 דבר פלוני כך וכך, וכאן צד א' כביכול
 השי"ת מתנה עם כנסת ישראל צד ב'
 ואומר להם אם אתם עם ישראל בחוקותי
 תלכו וכו', אז אני צד א' אתן את גשמיכם
 בעתם והשיג לכם דיש את בציר ונתתי
 שלום בארץ וכו'. ואולם ראינו עוד מקום
 אשר אותו צד א' הלא הוא כביכול
 השי"ת מתנה תנאי זה לא עם הכלל
 אלא עם אדם פרטי, ושם הוא אומר לו
 אם אתה צד ב' תלך בחוקותי אז אני צד
 א' השי"ת כביכול אעשה לך הבטחה אחרת
 ממה שהובטחו כאן על אם בחוקותי
 תלכו וכו', והסכם זה הוא במה שעשה
 הקב"ה עם שלמה המלך, שנאמר וַיְהִי
 דְבַר ה' אֶל שְׁלֹמֹה לֵאמֹר הִנֵּה אֲשֶׁר
 אָתָּה בָּנָה אִם תֵּלֵךְ בַּחֲקָתִי וְאֵת מִשְׁפָּטִי
 תַּעֲשֶׂה וְשָׁמַרְתָּ אֶת כָּל מִצְוֹתַי לִלְכֹּת בָּהֶם
 וְהִקְמַתִּי אֶת דְּבָרִי אֲתָךְ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֵל
 דָּוִד אֲבִיךָ (מלכים א' ו. יא-יב).

ואפשר לפי המדרש כאן (ויקרא רבה פרשה
 לה. א) אם בַּחֲקָתִי תֵּלְכוּ הֲדָא הוּא דְכָתִיב
 חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי וְאֲשִׁיבָה רַגְלִי אֶל עֲדָתִיךָ
 (תהלים קיט. נט) אָמַר דָּוִד רְבוּנוּ שָׁל עוֹלָם
 בְּכָל יוֹם וַיּוֹם הָיִיתִי מְחַשֵּׁב וְאֹמֵר לְמָקוֹם
 פְּלוֹנִי וּלְבֵית דִּירָה פְּלוֹנִית אֲנִי הוֹלֵךְ וְהָיוּ

בדברי פתיחה שאמרנו בפני רב העיר
 בטרם נשא מדברותיו בבית מדרשנו
 שבת קודש פרשת מקץ תשפ"ד, הבאנו
 דברי המדרש (ויקרא רבה פרשה לה. א) אם
 בַּחֲקָתִי תֵּלְכוּ הֲדָא הוּא דְכָתִיב חֲשַׁבְתִּי
 דְרָכִי וְאֲשִׁיבָה רַגְלִי אֶל עֲדָתִיךָ (תהלים
 קיט. נט) אָמַר דָּוִד רְבוּנוּ שָׁל עוֹלָם בְּכָל
 יוֹם וַיּוֹם הָיִיתִי מְחַשֵּׁב וְאֹמֵר לְמָקוֹם
 פְּלוֹנִי וּלְבֵית דִּירָה פְּלוֹנִית אֲנִי הוֹלֵךְ וְהָיוּ
 רַגְלֵי מְבִיאֹת אוֹתִי לְבֵיתִי כְּנִסְיוֹת וּלְבֵיתִי
 מְדַרְשׁוֹת, הֲדָא הוּא דְכָתִיב וְאֲשִׁיבָה
 רַגְלִי אֶל עֲדָתִיךָ, ולכאורה ודאי שדוד
 מלך ישראל עסוק בענייני המלוכה
 והנהגה, ומהו שהוא מוצא פנאי להיות
 רגליו מוליכות אותו לשקוד על התורה
 בכולל אשר בבית המדרש, וגם מהו
 שאומר והיו רגלי מביאות אותי לבתי
 כנסיות ולבתי מדרשות בלשון רבים,
 והלא לכל יהודי יש את מקום לימודו
 שלו אם כגון בבית המדרש והכולל של
 הבני תורה ואם בהקלויז ובהשטיבל
 החסידי וכדומה, ואילו כאן דוד המלך
 כולל את הכל יחד שרגלי מביאות אותי
 לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. וביארנו
 לפי הנהגת רב העיר שליט"א אשר
 כידוע מידי שבת משרך הוא את רגליו
 למספר בתי כנסת שונים בעיר כדי
 לשאת מדברותיו ולחזק בתורה ועבודת
 ה' וכו', זהו שדוד כמלך ישראל אשר
 עליו מוטלת המלאכה ללמד את העם
 דעת, היה עושה זאת כשהיה משרך
 רגליו מבית מדרש לבית מדרש ומבית
 כנסת לבית כנסת ללמד דעת ובזה היה
 פועל רבות למען העם להיטיבם בפרט
 ברוחניות.

רְגְלִי מִבִּיאוֹת אוֹתִי לְבִתִּי כְּנִסְיוֹת וּלְבִתִּי
מִדְּרָשׁוֹת, הִדָּא הוּא דְכָתִיב וְאִשִּׁיבָה רְגְלִי
אֶל עֵדוּתִיךָ, כִּי לְכַאוֹרָה הָאָדָם הוֹלֵךְ הוּא
בְּרַגְלָיו אוֹ בַּעֲגָלָה וּבְכַרְכֶּרֶה וּמָהוּ אִם
בְּחֻקוֹתֵי תִלְכוּ, וְהִלָּא הִלִּיכָה הִיא בְּרַגְלִים
וּכְדוּמָה, וְלֹזָה אוֹמֵר הַמְדַּרְשׁ הָדָא הוּא
דְּכָתִיב חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי וְאִשִּׁיבָה רְגְלִי אֶל
עֵדוּתֶיךָ שְׁכוּנָתָא אִם בְּחֻקוֹתֵי תִלְכוּ הוּא
הִהְלִיכָה כְּמִנְהַגּוֹ שֶׁל דּוֹד הַמֶּלֶךְ שֶׁרַגְלָיו
הוֹלִיכוּהוּ לְבִתִּי כְּנִסְיוֹת וּלְבִתִּי מִדְּרָשׁוֹת,
הָרִי שְׁקִיּוֹם הַתְּנַאֲי שֶׁל אִם בְּחֻקוֹתֵי תִלְכוּ
קָאִי עַל דּוֹד הַמֶּלֶךְ וּמִנְהַגּוֹ כְּנִ"ל, וּמִמִּילָא
אוֹתָן הַבְּטָחוֹת שֶׁהַבְּטִיחַ הַשֵּׁי"ת לְיִשְׂרָאֵל
עַל אִם בְּחֻקוֹתֵי תִלְכוּ שֶׁאִם וְנִתְּנִי גִשְׁמִיכֶם
בְּעֵתָם וְהִשִּׁיג לָכֶם דִּישׁ אֶת בְּצִיר וְנִתְּנִי
שְׁלוֹם בְּאַרְץ וְכו', הֵן הֵן הַבְּטָחוֹת שֶׁהַבְּטִיחַ
הַקַּב"ה לְשִׁלְמָה לֵאמֹר אִם תֵּלֵךְ בְּחֻקוֹתֵי
וְאֵת מִשְׁפָּטִי תַעֲשֶׂה וְשִׁמְרָתָא אֶת כָּל מִצְוֹתֵי
לִלְכַת בָּהֶם שֶׁאִם וְהִקִּימוּתִי אֶת דְּבָרֵי אֵיתָךְ
אֲשֶׁר דִּיבַרְתִּי אֶל דּוֹד אַבִּיךָ, כִּי הַבְּטָחוֹת
בְּפִרְשֵׁינֵינוּ אִמּוֹרוֹת לְהִנְהִיגָתוֹ שֶׁל דּוֹד
הַמֶּלֶךְ אַבִּיו שֶׁל שִׁלְמָה הַמֶּלֶךְ כְּבַמְדַּרְשׁ
הָדָא הוּא דְכָתִיב חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי וְאִשִּׁיבָה
רְגְלִי אֶל עֵדוּתֶיךָ וְכו'.

וְלֹהֵשֵׁלְמַת הָעֵנִיךְ, הִנֵּה אִמֵּר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן
לוֹי (מִכְתּוֹ י' ע"א) מֵאִי דְכָתִיב שִׁיר הַמַּעֲלוֹת
לְדָוִד שְׁמִיחָתִי בְּאַמְרִים לִי בֵּית ה' נִלְךְ
(תְּהִלִּים קכב. א), אִמֵּר דּוֹד לִפְנֵי הַקַּב"ה,
רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם שִׁמְעֵתִי בְּנֵי אָדָם שֶׁהָיוּ
אוֹמְרִים מִתִּי יָמוֹת זָקֵן זֶה וַיְבֹא שִׁלְמָה
בְּנוֹ וַיְבַנֶּה בֵּית הַבְּחִירָה וְנִעְלָה לְרַגְלֵי
וְשִׁמְחָתִי, אִמֵּר לוֹ הַקַּב"ה כִּי טוֹב יוֹם
בְּחֻצְרֶיךָ מֵאֶלֶף (תְּהִלִּים פד. יא) טוֹב לִי יוֹם
אֶחָד שֶׁאֵתָּה עוֹסֵק בְּתוֹרָה לִפְנֵי מֵאֶלֶף

עוֹלוֹת שְׁעִתִּיד שִׁלְמָה בֶּנֶךְ לְהַקְרִיב לִפְנֵי
עַל גְּבִי הַמְּזוֹבָח, ע"כ. זֶהוּ וַיְהִי דְבַר ה' אֶל
שִׁלְמָה לֵאמֹר הַבֵּית הַזֶּה אֲשֶׁר אֵתָּה בּוֹנֶה
אִם תֵּלֵךְ בְּחֻקוֹתֵי וְאֵת מִשְׁפָּטִי תַעֲשֶׂה
וְשִׁמְרָתָא אֶת כָּל מִצְוֹתֵי לִלְכַת בָּהֶם
וְהִקִּימוּתִי אֶת דְּבָרֵי אֵיתָךְ אֲשֶׁר דִּיבַרְתִּי
אֶל דּוֹד אַבִּיךָ, כְּלוֹמֵר זֶה דְּבַר ה' לְשִׁלְמָה
הַמֶּלֶךְ, אִמְנֵם הַבֵּית הַזֶּה אֲשֶׁר אֵתָּה בּוֹנֶה
וְשֵׁם תִּקְרִיב לִפְנֵי יוֹתֵר מֵאֶלֶף עוֹלוֹת עַל
גְּבִי הַמְּזוֹבָח, אֲבָל דַּע לָךְ שֶׁרַק אִם תֵּלֵךְ
בְּחֻקוֹתֵי וּכְפִירוֹשׁ רִש"י בְּפִרְשֵׁינֵינוּ שֶׁתִּהְיוּ
עֹמְלִים בְּתוֹרָה, אִם וְהִקִּימוּתִי אֶת דְּבָרֵי
אֵיתָךְ אֲשֶׁר דִּיבַרְתִּי אֶל דּוֹד אַבִּיךָ, כִּי
לְדוֹד אַבִּיךָ אִמְרָתִי טוֹב לִי יוֹם אֶחָד
שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּתוֹרָה לִפְנֵי מֵאֶלֶף עוֹלוֹת
שֶׁאֵתָּה שִׁלְמָה עֲתִיד לְהַקְרִיב לִפְנֵי עַל
גְּבִי הַמְּזוֹבָח. וְכָל הַבְּטָחוֹת שֶׁהֵן לְעֵמֶל
הַתּוֹרָה אִם בְּחֻקוֹתֵי תִלְכוּ, כְּבָר דְּרָשׁוּהוּ
הָדָא הוּא דְכָתִיב בְּדוֹד הַמֶּלֶךְ חֲשַׁבְתִּי
דְרָכִי וְאִשִּׁיבָה רְגְלִי אֶל עֵדוּתֶיךָ.

שֶׁתִּהְיוּ עֹמְלִים בְּתוֹרָה בְּלִשׁוֹן רַבִּים
וְאִמְנֵם אוֹמֵר הַקַּב"ה לְשִׁלְמָה אִם תֵּלֵךְ
בְּחֻקוֹתֵי שֶׁתִּהְיֶה עֹמֵל בְּתוֹרָה בְּלִשׁוֹן יַחִיד,
וְאִילוּ לִשׁוֹן רִש"י אִם בְּחֻקוֹתֵי תִלְכוּ שֶׁתִּהְיוּ
עֹמְלִים בְּתוֹרָה, עֹמְלִים בְּלִשׁוֹן רַבִּים, וְאִין
סִפֵּק שֶׁעֵסֶק הַתּוֹרָה בַּחֲבוּרָה הוּא מַעֲוָלָה
בְּיוֹתֵר, שֶׁאִמְנֵם בְּמִסְכַּת בְּרֻכּוֹת (כח ע"ב)
בִּיצִיאָתוֹ מָהוּ אוֹמֵר מוֹדָה אֲנִי לִפְנֵיךְ ה'
אֱלֹהִי שֶׁשִּׁמְתָּ חִלְקִי מִיוֹשְׁבֵי בֵּית הַמְדַּרְשׁ
וְלֹא שִׁמְתָּ חִלְקִי מִיוֹשְׁבֵי קֶרְנוֹת וְכו' אֲנִי
עֹמֵל וְהֵם עֹמְלִים אֲנִי עֹמֵל וּמִקְבֵּל שְׂכָר
וְהֵם עֹמְלִים וְאִינֵם מִקְבָּלִים שְׂכָר, אֲבָל
בְּסִיּוֹם מִסְכַּת נוֹהֲגִין לֹמֵר בְּלִשׁוֹן רַבִּים
אֲנִי עֹמְלִים וּמִקְבָּלִים שְׂכָר, וְלִפִּי בִּיאָרוּ
שֶׁל הַחִפְּץ חַיִּים שֶׁהָיוּשְׁבֵי קֶרְנוֹת כָּל אֶחָד

דברים יא. יט) בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגָּה תְּמִיד (משלי ה. יט), עוד ירצה על דרך מה שאמרו ז"ל בפסוק חשבתי דרכי וגו' שהיה דוד חושב לעשות עניינים ורגליו מוליכות אותו מעצמם אל בית המדרש לרוב החפץ והרצון והרגילות בדבר והוא אומרם אם בחוקותי תלכו פירוש הליכתכם מעצמה תהיה אחריה כמאמר דוד לרוב החשק והרגילות. ובה אפשר לפרש הַשֵּׁם נִפְשָׁנוּ בְּחַיִּים וְלֹא נָתַן לְמוֹט רַגְלָנוּ (תהלים סו. ט) כלומר את הנפש הבהמית שלנו הוא שם בחיים הם חיי תורה וְנִשְׁמַח בְּדִבְרֵי תִלְמוּד תוֹרָתְךָ פִּי הֵם חַיִּינוּ, וזה על ידי שלא נתן למוט רגלנו היינו שלא נתן למוט את הרגילות שלנו, שהיא אינה כמו מה שאמר הנביא וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יָעַן פִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה בְּפִי וּבִשְׁפָתָיו בְּבִדּוֹנִי וּלְבֹ רַחֵק מִמֶּנִּי וְתִהְיֶי יִרְאַתָּם אֹתִי מִצִּוַת אֲנָשִׁים מִלְמָדָה (ישעיה כט. ג), אלא בכל יום יהו בעיניך כחדשים וכגון בעת הנחת תפילין בכל יום יהיה זה באותה התלהבות שהניח פעם ראשונה כשנעשה בר מצוה.

פעמי חכו שלכל מקום שאני הולך יהיו באמרתך ונשוב לדברי המדרש שאמר דוד בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, כד הוינא טליא שמעתי מידידינו הגה"צ רפ"ס שליט"א אשר באותם זמנים שהנסיעה מירושלים לבני ברק היתה ממושכת ולא נוחה כהיום ובעל האבי עזרי עדיין התגורר בירושלים עיה"ק והיה נוסע לומר את השיעור בהשיבה ופעם אחת כאשר צעד במעלה הרחוב לכיוון הישיבה הבחין בסלו שבידו

במלאכתו אם הסנדלר במנעל ואם הנגר בשולחן מקבלים שכרם רק אחר שהשלימו המלאכה ואם לא השלימו אפילו אם עמלו לעשותה לא יקבלו שכר, לא כן אנו עמלים בתורה ומקבלים שכר אף על העמל עצמו כי השכר הוא על עמל התורה, ובה אמרנו בדאמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא (מגילה ה' ע"א וע"ב) רבי וכו' וביקש לעקור תשעה באב ולא הודו לו וכו', אמר לפניו רבי אבא בר זבדא רבי לא כך היה מעשה אלא תשעה באב שחל להיות בשבת הוה ודחינוהו לאחר השבת ואמר רבי הואיל ונדחה ידחה ולא הודו חכמים, קרי עליה טובים הַשְּׁנִים מִן הָאֶחָד (קהלת ד. ט) וברש"י שאילו לא שמעתוך הייתי טועה בדבר, עכשיו טוב לי שלימדני האמת. והרי ודאי שטובים השנים בתלמוד תורה משתעי קרא, שהרי בהמשך נאמר טובים הַשְּׁנִים מִן הָאֶחָד אֲשֶׁר יֵשׁ לָהֶם שָׂכָר טוֹב בְּעַמְלָם, ודוקא בעמל התורה יש ושייך שכר טוב וכפירושו של בעל החפץ חיים, וזהו שברש"י אם בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה, עמלים בלשון רבים.

חשבת דרכי ואשיבה רגלי היינו וזהו של אל עדותיך ובדברינו לעיל שעצם דברי המדרש אפשר שבאין ליישב לשון אם בחוקותי תלכו כי תלכו שייך באיברי ההליכה שהם הרגלים ומה הליכה שייך בחוקות ולזה אמר הדא הוא דכתיב בדוד המלך עליו השלום חישבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, שו"ר באוהחה"ק זה לשון קדשו, וטעם אומרם לשון הליכה לומר שצריך לעסוק בתורה אפילו בהליכתו על דרך אומרם וּבְלִכְתָּךְ בְּדִרְךָ (דברים ו. ג).

ונזכר שבטעות הגיע עד להשיבה בבני ברק כשיעודו היה לכאורה חנות המכולת הסמוכה לביתו בירושלים, וכשנחשוב מניין בא כח זה כמו בדוד המלך עד שמתקיים בו כמשמעו אם בחוקותי תלכו חישבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך שרגליו מביאות אותו לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, אין זה אלא ממה שמעיקרא היתה שאיפת ותפילת דוד המלך פעמי הֵכֵן בְּאַמְרָתָךְ (תהלים קיט. קלב), פעמים היינו צעדים וכדדרש רבא (סוכה מט ע"ב וחיגה ג' ע"א) מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב (שיר השירים ז. ב) מה יפו פעמותיהן של ישראל בשעה שעולין לרגל, זהו שביקש דוד המלך עליו השלום פעמי הכן שיהיו באמרתך, שאיפתו ותפילתו ומגמתו של דוד המלך עליו השלום היתה שגם כאשר הוא הולך למקום פלוני זה או אחר, גם אז יכונן דרכיו לבתי מדרשות ולבתי כנסיות וכן היה הלל הזקן אומר (סוכה נג ע"א) למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי, ממילא מה שאמר דוד רגלי מביאות אותי, כי בתי כנסיות ובתי מדרשות זה המקום שדוד היה אוהב. ממילא לפי המדרש, אם מתקיים כזאת הרי זהו אם בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה, כי כל זה בא בעמל ומעמל התורה.

יראה תתאה ויראה עילאה

מכל זה ראינו שהמצב הרוחני בהגעה לבית המדרש תלוי באיך הוא הולך לשם, ובשערי תשובה (אורח חיים ריש סימן מו) הביא מפרי עין חיים שיאמר תחילה בְּבֵית אֱלֹהִים נִהְלַךְ בְּרָגֶשׁ (תהלים נה. טו) וכו' וקודם שיכנס יאמר ואני בְּרַב חֶסֶדָּךְ אָבֹא בֵּיתְךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה

אל היכל קדְשֶׁךָ בְּיִרְאָתְךָ (תהלים ח. ח) וכו', ובזוה"ק (הקדמה בראשית יא ע"א) הָכִי אִוְקְמוּהָ לֹא לְבַעֲי לִיה לְבַר נֶשׁ לְעֶאֱלָא לְבִי בְּנִישְׁתָּא אֶלָּא אִי אִמְלִיךְ בְּקִדְמִיתָא בְּאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בְּגִין דְּאֵנוּן תְּקִינוּ צְלוּתָא לְקָמִי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, הִדָּא הוּא דְכָתִיב וְאֲנִי בְּרֹב חֶסֶדְךָ אָבֹא בֵּיתְךָ דָּא אֲבָרָהָם (חסד לאברהם, מיכה ז. ב), אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל הַיִּכָּל קִדְשֶׁךָ דָּא יִצְחָק (שנתקדש על גבי המזבח), בְּיִרְאָתְךָ דָּא יַעֲקֹב (ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה, בראשית כח. יז). ואם ואני ברוב חסדך זה אברהם, אז מחוייב המציאות שכבר קדם לו יראה שהרי וְחֶסֶד ה' מְעוֹלָם וְעַד עוֹלָם עַל יִרְאָיו (תהלים קג. יז) ומהו שרק כשמגיעים ליעקב יש את היראה ביראתך מה נורא המקום הזה. אך ודאי לפי דְּאִית יִרְאָה תִתְּאָה וְאִית יִרְאָה עִילָאָה, מתחילה ואני על ידי שאני ביראה תתאה מצד עצמי אבוא ביתך, ואחר שאשתחוה אל היכל קדשך, אז ביראתך יראה עילאה.

רבי רבבות פעמים וצעדים חטובות שלנו ובשבח של נשמת כל חי, אין אֲנִיחָנוּ מִסְפִּיקִים לְהוֹדוֹת לָךְ וְכו' עַל אַחַת מֵאַלְף אֶלְף אֲלִפִּי אֲלִפִּים וְרַבֵּי רַבְבּוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת נִסִּים וְנִפְלְאוֹת שְׁעִשִּׁית עִם אֲבוֹתֵינוּ וְעַמָּנוּ וְכו', שתיבת הטובות אינה דבוקה לתיבה שלפניה כלומר פעמים הטובות, שהרי אין לכך כל משמעות, כן במחזור ויטרי (סימן קסא ד"ה נשמת כל חי) שאין לומר פעמים אצל הטובות מפני שהוא בא להדביק רבי רבבות אל הטובות ואתה מפליגו בפעמים, אלא כך פירוש, על אחת מאלף אלף אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים של הטובות נסים ונפלאות שעשית וכו', אך גם

אם יהיה מי שידביק תיבות פעמים הטובות כמו ששמענו כמה וכמה בני אדם שמחסרון ידיעה הם מתפללים כן, עם כל זאת אפשר ליישבם וכך יתפרש, על אחת מאלף אלף אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים הטובות היינו צעדים טובים שלנו וכמו בהלל הזקן שהיה אומר למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי וכן בדוד מלך ישראל שהיו רגליו מביאות אותו לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וכן פה אָמַר ה' וְכִרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֶהְבֶּת בְּלוּלֶיךָ לְכֶתֶךָ אַחֲרֵי בַמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה (ירמיה ב. ב), הרגלים המוליכות אל בתי כנסיות ובתי מדרשות כמו הליכת רגלי ישראל במדבר לקבל התורה, אלו הן ודאי רבי רבבות פעמים וצעדים הטובות.

אם פגע כך מנוול זה, בעצם משיכתו לכיוון בית המדרש, אז כבר בדרך הוא נימוח ומתפוצץ עוד אפשר מהו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. שאמנם ישיבת בתי כנסיות ובתי מדרשות הוא נעלה מאד וְאֶשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתָךְ (תהלים פד. ה), אך כאן משבח הוא את עצם מעשה ההליכה לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, אם בחוקותי תלכו הדא הוא דכתיב חישבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, וזה נוגע לדתנא דבי רבי ישמעאל (סוכה נב ע"ב) אם פגע כך מנוול זה משכחו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ, כי עצם משיכתו לבית המדרש על הדרך שאותו מנוול נגרר בה, רואה הוא את אותם תמרורים המורים שדרך זו בה הוא נמשך ונגרר, היא הדרך המובילה לבית המדרש, ומראיתו זו לבד, כבר בדרך הוא נימוח ומתפוצץ.

חישבתי והפחתתי מדרכי השונים, ותחתם אשיבה רגלי אל בתי כנסיות ובתי מדרשות עוד אפשר לומר חישבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, חישבתי מלשון הפחתה כמו וְחָשַׁב אֶת שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ (ויקרא כה. כז) וכן בהגדה של פסח שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא חָשַׁב אֶת הַקֶּץ לַעֲשׂוֹת לְבָנָיו, חישב היינו הפחית, כלומר שמגלות של ארבע מאות שנה הפחית את הק"ץ שנים ועמד על רד"ו שנים. אף כאן חישבתי דרכי היינו הפחתתי מדרכי השונים למקום פלוני ולבית דירה פלונית, ותחתם אשיבה רגלי אל בתי כנסיות ובתי מדרשות. אמנם אין זה משמעות לשון המדרש בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, כי מחשב ואומר לשון מחשבה משמע, אך כבר תנא דבי רבי ישמעאל (סנהדרין לד ע"א) הָלֹא כֹה דִּבְרֵי פֶאֶשׁ נָאִם ה' וּבְפִטִּישׁ יִפְצֹץ סֵלַע (ירמיה כג. כט) מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים.

ובאחת הפעמים שדיברנו בזה בפני ציבור בעלי בתים הנהנים מיגיע כפיהם וקובעים עתים לתורה והיה נראה שרוחם נופלת בהם כי מכל הדרוש הזה משמע שיש לישב כל היום בכולל ובאהלה של תורה בבית המדרש, אז הוספנו להם מה שכתבנו על הפסוק וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי וגו' שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שְׂדֶךְ וגו' וּבִשְׁנָה הַשְּׁבִיעִת שָׁבַת שָׁבַתוֹן יִהְיֶה לְאֶרֶץ שְׁבַת לָהּ (ויקרא כה. א-ג-ד) שברש"י מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני אף כל המצוות נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני, מה שמכל המצוות דוקא מצות

שמיטה נבחרה ללמד זאת על כל המצוות, כי מהות עבודת הארץ שש שנים תזרע שדך הוא ענין ארצי וגשמי ובוזה מקיימים מצות שמיטה ושבתה הארץ שבת לה, כמו כן כל המצוות יהיו כולן לשם שמים ואפשר לקיים אם בחוקותי תלכו גם במלאכתו בשדה וכדומה, עיין בדברינו שם תחילת פרשת בהר.

עוד עיין מה שכתבנו על הגמרא במסכת מגילה (כו ע"א) איבעיא להו מהו למכור ספר תורה ישן ליקח בו חדש וכו', תא שמע דאמר רבי יוחנן משום רבי מאיר אין מוכרין ספר תורה אלא ללמוד תורה ולישא אשה, שמע מינה תורה בתורה שפיר דמי, דלמא שאני לימוד שהלימוד מביא לידי מעשה וכו', עיין שם בתוך אריכות הדברים פירוש אם בחוקותי תלכו היינו שלימוד ועסק התורה יהיה מביא לידי מעשה, ואז את מצוותי תשמרו ועשיתם אותם וממילא יתקיים ונתתי שלום בארץ וגו'.

העמלים בתורה הם הלימודי ה', ואלו שרגליהם מזליט ומביאות אותם לבית המדרש הם האוהבי תורתך עוד בענין, הנה מה שהביא רש"י מתורת כהנים אם בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה ומה שבמדרש אם בחוקותי תלכו שרגלי מוליכות ומביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, אפשר שמדבר בשני סוגי לומדי תורה, דאיתא (במדבר רבה פרשה יא. ט) גדול השלום שנתן לאוהבי תורה שנגאמר שלום רב לאוהבי תורתך (תהלים קיט. קסה) גדול השלום שנתן ללומדי תורה שנגאמר וְכָל בְּנֵיךָ לְמוֹדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם בְּנֵיךָ (ישעיה נד. יג), ובהבדל שבין לומדי תורה לאוהבי

תורה ומה שבאוהבי תורתך יש הבטחה של ואין למו מכשול מה שאין בפסוק של וכל בניך לימודי ה', אפשר שלימודי ה' הם אלו הבני תורה ההוגים בתורת ה' יומם ולילה ובחוקותי תלכו שעמלים בתורה, אבל אוהבי תורתך הם אלה שהגם טרדתם ביגיע כפם או כדור המלך שהיה אומר חישבתי דרכי למקום פלוני ולבית דירה פלונית לצורך ענייני הכלל ולבסוף אשיבה רגלי אל עדותיך לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, הם אלה האוהבי תורתך שלרוב אהבת התורה הם פונים מעסקיהם והולכים למקום תורה, ולאלה אוהבי תורתך ההולכים בדרך שהוא מקום אשר המכשולות בגשמיים וברוחניות מצויים רח"ל, הם צריכים גם להבטחת ואין למו מכשול. גם נראה הבדל בין שלום רב היינו שתיבת רב בא אחר תיבת שלום ובין רב שלום בניך שתיבת שלום בא אחר תיבת רב, כי לאותן אוהבי תורה כנ"ל שהם פונים מעסקיהם הגשמיים לטובת עסק התורה, להם ניתן השלום ולפי חוספתם בתורה השלום מתרבה ומוסיף והולך ונעשה שלום רב הרבה, מה שאין כן הלימודי ה' הם הבני תורה שבמקורם ויסודם ושורשם הם בתורה בלבד, אזי בהם נאמר ורב שלום בניך, השלום הוא כבר רב מיסודו וזהו רב שלום.

וכיון שגדול השלום שהרי ניתן לאוהבי תורה אלו אשר בחוקותי תלכו שרגליהם מביאות אותם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, גדול השלום שהרי ניתן ללומדי תורה אלו שעמלים בתורה, ממילא זהו שבסוף הענין אחר שנאמר אם בחוקותי תלכו, באה הבטחת ונתתי שלום בארץ.

מלא אסמינו שבע, והלא אסמינו שייך
שיתמלאו בדגן ושאר מיני סחורה.

והנראה בפירוש התפילה, כיון שיש בני
אדם שכל ימיהם הם רצים בבהלה אחרי
ההבל בכדי להרבות נכסיהם וממונם, אך
בהתבונן בהם הרי כמה שיתפחו
חשבונותיהם בבנקים לא ידעו שבעה
והמה רעים לא ידעו הבין (ישעיה נ. יא), לא
כן אנו שתפילתנו לריבוננו של עולם
אבינו מלכנו מלא אסמינו שבע, כי כמה
שימלאו אסמינו, והעיקר הוא שימלאו
בשובע בבחינת אוכל קמעא והוא
מתברך במעיו.

ואכן כן הוא בסדר תפילת אבינו מלכנו,
מתחילה הוא מבקש אבינו מלכנו מלא
ידנו מברכותיך דהיינו ברכותיך שבירכתנו
בפרשת בחוקותי ואכלתם לחמכם
לשובע, ובהתאם לאותה ברכה ממשיך
הוא מיד אחר כך ואומר אבינו מלכנו
מלא אסמינו שבע וכו'. ומסתמא
תפילה זו נתייסדה על פי הפסוק וימלאו
אסמיך שבע ותירוש יקביך ירצו (משלי ג.
י) ועיין ברלב"ג שם.

כן שמענו מאחד הרבנים אשר בבחרותו
כשפנה אליו רבו ושאל אותו במה
אברכך, השיב שחפץ הוא בעשירות, ענה
רבו ואמר לו עשיר לא תהיה, אך הריני
מבטיחך שלא יחסר לך מאומה, ומספר
אותו רב שבמשך כמחצית השעה לאחר
מכן חשב והירהר בצער על כי ברגע אחד
איבד את סיכויי להתעשר, ולפתע
התרומם בשמחה ואמר לעצמו והרי כמה
וכמה אנשים עשירים יש שממונם

ההוכחה שגדול השלום, הוא ממה שהוא ניתן
לאוהבי תורה וללומדי תורה

ולסיום נוסיף ענין פשוט ביותר שבזה
עוררנו בדרשת ליל שבועות ענין שאין
בני אדם פוקחים עינם להתבונן בזאת. כי
כשאומרים על אדם שיש לו רכב כרכבו של
נשיא ארצות הברית או כרכבו של נשיא
ברית המועצות, הרי בחור שרכבו של אותו
אדם הוא רכב יקר במאד אף אם לא נתברר
ולא ידוע לנו איזה סוג רכב יש לאותם
נשיאים. ולעניינינו בענין השלום אומר
המדרש שההוכחה להשלום שהוא גדול,
הוא ממה שתראה למי ניתן השלום, כי
אם לימודי ה' ואוהבי תורה הם אלה אשר
זכו שהשלום יינתן להם, הרי זו היא
ההוכחה שהשלום הוא גדול. הרי כמה רב
מעלתם של הלימודי ה' ואוהבי תורה.

אבינו מלכנו מלא אסמינו שבע

והשית לכם ריש את בציר ובציר ישית את
זרע ואכלתם לחמכם לשבע (ויקרא כו. ה).

ברש"י ואכלתם לחמכם לשובע, אוכל
קמעא והוא מתברך במעיו. הנה יש כמה
וכמה פעמים בשנה שאומרים תפילת
אבינו מלכנו, וכשאומר אבינו מלכנו
מלא אסמינו שבע צריך להבין פירוש
הדברים מה שאילתו מלפני המלך מלכו
של עולם יתברך שמו וינתן לו ומה
בקשתו ותעש, כי לכאורה כשהאדם
פונה אל החנווני עם כלי בידו, מבקש
הוא מהחנווני שימלא לו את הכלי בחלב
או בשקדים וביצים וכדומה, אך שובע
אינו מן השם אלא תואר ומה שייך לומר

ונכסיהם נאמדים במליונים ובמליארדים
ולמרות זאת אין להם את כל
הצטרפויותיהם כי הם לא ידעו שבעה,
וברוך ה' שזכיתי לברכת צדיק מורי
שבירכני שלא יחסרו לי כל הצטרפויותיי.

ואכלתם לחמכם לשובע שאוכל

קמעא והוא מתברך במעיו

**והשני לכם דיש את בציר ובציר ישני את
זרע ואכלתם לחמכם לשבע** (ויקרא כו. ה.)

דרש רב עזרא (ברכות כ"ע"ב) זמנין אמר
לה משמיה דרב אמי וזמנין אמר לה
משמיה דרב אסי, אמרו מלאכי השרת
לפני הקב"ה רבונו של עולם כתוב
בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח
שתד (דברים י. יז), והלא אתה נושא פנים
לישראל דכתיב ישא ה' פניו אליך (במדבר
ג. כו), אמר להם וכי לא אשא פנים
לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת
ושבעת וברכת את ה' אליך (דברים ת. י)
והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד
כביצה, ע"כ. והלא מצות ברכת המזון
היא רק כאשר ואכלת ושבעת היינו
שאכלת כדי שביעה שאז וברכת, ומה
שמדקדקין לברך אף אם אכלו כזית
וכביצה שזה פחות מכדי שביעה, זה לפי
דסמינן על הבטחת ואכלתם לחמכם
לשובע וכברשיי אוכל קמעא והוא
מתברך במעיו, כלומר שאמנם האכילה
תהיה בפחות מכשיעור שביעה, אבל עם
כל זאת, המאכל יהיה מתברך במעיו,
ולזה הם מדקדקים על עצמם עד כזית
ועד כביצה.

צדיק אוכל לשובע נפשו

זהו ואכלתם לחמכם שלכם לשובע

**והשני לכם דיש את בציר ובציר ישני את
זרע ואכלתם לחמכם לשבע** (ויקרא כו. ה.)

ולכאורה מה היה חסר המקרא אם היה
כתוב ואכלתם לשובע ומה בא תיבת
לחמכם לרבות. ובסעודת נעילת חג
השבועות תשפ"ב אמרנו בתוך הדברים
שפעמים יש כאלה אשר הם מכניסי
אורחים כביכול אך הם מכבידים מאד
על פלוני הסועד לבדו בביתו שלו משלו
והם מפצירים בו שיעד אצלם כי
לדבריהם אין זה מן הנכון לסעוד לבד
וכו', מבלי ששימו ליבם שבריו דברים
מיותרים הם פוגעים באותו אדם שאינו
חש כמו שהוא צריך להם. זהו ואכלתם
לחמכם לשובע, אותו אחד שמכבידים
עליו בדברים ובקשות שיבוא לסעוד
אצלם, לו אמרה תורה ואכלתם לחמכם
שלכם לשובע, כי המעט פת מיט
אשטיקאלע הערינג כשהוא לחמכם
שלכם, אז הוא משביע יותר מסעודה
ולחם חסד של אחרים. זהו שבמסכת
ברכות (י"ע"ב) שמעו אלי אבירי לב
הרחוקים מצדקה (ישעיה מו. יב) כל העולם
כולו ניזונין בצדקה והם ניזונין בזרוע,
כלומר שהאבירי לב היינו הצדיקים אין
ניזונין בצדקה ובמתנת חסד, אלא
בזרועם ובזכותם כי רבה ברוב צדקותם,
וממילא על אלו הצדיקים אפשר שאומר
שלמה המלך צדיק אכל לשבע נפשו
(משלי ג. כה, צדיק אכל לשבע נפשו ובטן רשעים
תחסר) כי הם אינם ניזונין בצדקה ובמתנת
חסד אלא משלהם בזכותם וברוב
צדקותם ולכן הם שבעים, מה שאין כן

בָּטֶן רְשָׁעִים תִּחְסֹר, כִּי אִף אִם יִרְבֶּה
מַעֲדָנִים מִתּוֹקִים וְעֵרְבִים, בִּטְנוֹ תִּמְיד
חֲסֵרָה כִּי אֵין אוֹכֵל מִשְׁלוֹ אֵלָּא בַּצִּדָּקָה.
אֲצִיין שְׁאֲחֵר שְׁנֵאֲמָרוּ הַדְּבָרִים נִיגַשׁ אֵלַי
אָדָם שֶׁבִּמְצָבוֹ הַדְּבָרִים נִגְעוּ אֵלָיו מִמֶּשׁ,
וְהוּדָה וְאִישׁר שְׁאֵכֵן הַדְּבָרִים נִכּוֹנִים
וְאִמִּיתִים, וְהִלּוּאִי וְאוֹתָם הַחוֹשְׁבִים עֲצָמָם
לִמְכַנְּסֵי אוֹרְחִים יִשְׁכִּילוּ לֹא לַהֲעֵתִיר
וְלַהֲפַצִּיר לְמִי שְׁאִינוֹ נִדְרַשׁ לָהֶם.

וְנִתְּתִי שְׁלוֹם בָּאָרֶץ שִׁיחִיהָ שְׁעַת שְׁלוֹם בְּעוֹלָם,
וְחֹרֵב הִיא חֲבוּלֶשֶׁת בְּשַׁעַת שְׁלוֹם לֹא תַעֲבוֹר כֹּל
בְּאַרְצְכֶם וּמִמִּילָא לֹא יֵאָסְרוּ חֲבִיּוֹת פְּתוּחוֹת שְׁלָכֶם
וְנִתְּתִי גִשְׁמוֹיְכֶם בְּעֵתָם וְנִתְּנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ
וְעֵץ הַשָּׁדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ, וְהַשִּׁיג לָכֶם דִּישׁ אֶת
בְּצִיר וּבְצִיר יִשְׁיג אֶת זֶרַע וְאָכְלָתֶם
לְחֻמְכֶם לְשִׁבְעָה, וְיִשְׁכַּבְתֶּם לְבִטָּח בְּאַרְצְכֶם,
וְנִתְּתִי שְׁלוֹם בָּאָרֶץ וְיִשְׁכַּבְתֶּם וְאֵין מִחְרִיד
וְהַשְׁכַּבְתִּי חִיָּה רָעָה מִן הָאָרֶץ וְחֹרֵב לֹא
תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם (ויקרא כו. ד-ה-ו).

לְשׁוֹבַע הָרִי מֵאֹכֵל הָרִי מִשְׁתָּה, וְיִשְׁבַּתֶּם
לְבִטָּח בְּאַרְצְכֶם הִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְנִתְּתִי
שְׁלוֹם בָּאָרֶץ בְּכָל הָעוֹלָם וּכְלִשׁוֹן הָאוֹהֶחָה"ק
תִּדְעַ שְׁכַּשְׁמִדְבֵּר עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִזְכִּירָה
בְּכִינוּי כְּאוֹמְרוֹ בְּסֻמוֹךְ בְּאַרְצְכֶם, וְכֵאֵן
אָמַר בָּאָרֶץ, שְׁמִבְטִיחָם כִּי יִהְיֶה שְׁלוֹם
בְּכָל הָעוֹלָם וְכו', גַּם כִּפִּי הִטְבַּע כְּשִׁישׁ
מִלְחָמוֹת בְּעוֹלָם יִחְרְדוּ גַם הַיּוֹשְׁבִים בְּטַח
לְקוֹל עֲנוֹת מִלְחָמָה וְלִזֶּה גִמַּר אוֹמֵר
וְשִׁכַּבְתֶּם וְאֵין מִחְרִיד, ע"כ מֵאוֹהֶחָה"ק.
מִמִּילָא לִזֶּה אָמַר וְנִתְּתִי שְׁלוֹם בָּאָרֶץ
שִׁיחִיהָ שְׁעַת שְׁלוֹם בְּעוֹלָם וְיִשְׁכַּבְתֶּם וְאֵין
מִחְרִיד, וְחֹרֵב הִיא הַבּוּלֶשֶׁת בְּשַׁעַת שְׁלוֹם
לֹא תַעֲבוֹר כֹּל בְּאַרְצְכֶם שְׁלָכֶם וּמִמִּילָא
לֹא יֵאָסְרוּ חֲבִיּוֹת פְּתוּחוֹת.

וְהִיָּה בְּיוֹם הַהוּא נֶאֱמַר ה' אֲטִיִּיל עִמָּכֶם בְּגֵן
עֵדֶן וְתִקְרְאוּ לִי אִישִׁי וְהִיָּיתִי לָכֶם לְאֵלֹהִים
וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהִיָּיתִי לָכֶם לְאֵלֹהִים
וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם (ויקרא כו. יב).

בְּרִשָּׁי וְנִתְּתִי שְׁלוֹם, שְׁמָא תֵּאֲמָרוּ הָרִי
מֵאֹכֵל הָרִי מִשְׁתָּה אִם אֵין שְׁלוֹם אֵין
כְּלוֹם, תִּלְמוּד לּוֹמֵר אַחֵר כֹּל זֹאת וְנִתְּתִי
שְׁלוֹם בָּאָרֶץ, מִכֵּאֵן שֶׁהַשְׁלוֹם שְׁקוֹל כְּנֹגֵד
הַכֹּל, ע"כ. וְעַדִּין אִף כִּשְׁשֵׁלּוֹם בָּאָרֶץ
יִתְכֵּן מִכְשׁוֹל, דִּתְנֵן (עֲסֻדָּה זֹה ע' ע"ב)

בּוֹלְשֵׁת שְׁנִכְנִסָּה לְעִיר, בְּשַׁעַת שְׁלוֹם
חֲבִיּוֹת פְּתוּחוֹת אֲסוּרוֹת, סְתוּמוֹת
מִתְּרוֹת, בְּשַׁעַת מִלְחָמָה אֵלּוֹ וְאֵלּוֹ
מִתְּרוֹת לְפִי שְׁאֵין פְּנָאִי לְנִסָּךְ, הָרִי אִמְנֵם
שַׁעַת שְׁלוֹם, אֵךְ חֲבִיּוֹת פְּתוּחוֹת אֲסוּרוֹת
סְתוּמוֹת מִתְּרוֹת לְפִי שִׁישׁ פְּנָאִי לְנִסָּךְ,
לִזֶּה נֵאֱמַר וְהַשִּׁיג לָכֶם דִּישׁ אֶת בְּצִיר
וּבְצִיר יִשְׁיג אֶת זֶרַע וְאָכְלָתֶם לְחֻמְכֶם

הֵנָּה בְּמִסְכַּת כְּתוּבוֹת (עא ע"א) וְהִיָּה בְּיוֹם
הַהוּא נֶאֱמַר ה' תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא תִקְרְאִי
לִי עוֹד בְּעָלִי (הושע ב. יח) אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן
כִּכְלָה בְּבֵית חֲמִיָּה וְלֹא כִכְלָה בְּבֵית
אֲבִיהָ, וְשֵׁם בְּרִשָּׁי אִישִׁי לְשׁוֹן אִישׁוֹת
וְנִישׁוּאִין, כִּכְלָה בְּבֵית חֲמִיָּה שֶׁכֶּבֶר נִיסַת
וְגַם לִיבָה בְּבַעֲלָהּ וְאִינָּה בּוֹשָׁה מִמֶּנּוּ, ע"כ.
עוֹד עֵיין בְּמַהֲרָש"ל עַל מִסְכַּת פִּסְחִים (פו'
ע"א) שֶׁהֵבִיא מִרִשָּׁי וְהִיָּה בְּיוֹם הַהוּא נֶאֱמַר

ה' תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי שאישי לשון נישואין ובעלי לשון אירוסין.

והנראה בכוונת רש"י בגמרא, שכשקוראת אותו בעלי היא מורה שנכנעת תחתיו כי בעל הבית ובעל השדה היינו שהבית והשדה הן ברשותו ובבעלותו וכן בעל לאשה כי האשה שייכת להבעל, אבל אחר כך כשתקראי אישי היינו שגס ליבה בבעלה ואינה בושה ואינה נכנעת. וכיון שביום ההוא תקראי אישי וזה למעליותא ולשבח כאמור שאישי לשון אישות ונישואין, לכן אמנם כמו שפי' רש"י שאינה בושה בבעלה, אבל ודאי שזה יהיה בהכנעה ובקבלת מרותו ומלכותו יתברך שמו עלינו, וזהו שברש"י כאן והתהלכתי בתוכם שאטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם בבחינת שתקראו לי אישי וכנ"ל, אך עם כל זאת והייתי לכם לאלהים שיהיה זה בהכנעה ובקבלת מרותו ומלכותו יתברך שמו עלינו.

וכן בהתורה הקדושה. שבספר בני שלשים אימה יראת רתת זיע בגימטריא שמחת תורה, והנראה בדבריו שפקודי ה' שהם ישרים משמחי לב (תהלים יט. ט) אף שהם המשמחים, עם כל זאת מאידך צריך שיהיו באימה ביראה ברתת ובזיע וכבמסכת ברכות (כב ע"א) והודעתם לבניך ולבני בניך (דברים ד. ט) וכתוב בתריה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב (דברים ד. י) מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע אף כאן (דברי תורה) באימה וביראה וברתת ובזיע.

עוון ביטול תורה

והבאתי עליכם חרב נקמת נקם ברית ונאספתם אל עריכם ושלחתי דבר בתוכם ונתתם ביד אויב, בשברי לכם מטה לחם ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד והשיבו לחמכם פמשקל ואכלתם ולא תשבעו (ויקרא כו. כה-כו).

במסכת שבת (לג ע"א) בעוון וכו' וביטול תורה חרב וביזה רבה ודבר ובצורת בא ובני אדם אוכלין ואינן שבעין ואוכלין לחמם במשקל דכתיב והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית וגו' ואין ברית אלא תורה שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וגו' (ידמיה לג. כה) וכתוב בשברי לכם מטה לחם, וברש"י ד"ה חרב וביזה רבה, דכתיב נקם ברית ואין ברית אלא תורה שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה והגית בו יומם ולילה (יהושע ח. א).

מה שרש"י הוסיף את הפסוק והגית בו יומם ולילה אף שבגמרא אמרו רק שאין ברית אלא תורה שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה ואילו הפסוק והגית לא הובא בגמרא, זה כדי לפרש שנקמת ברית התורה הוא על ביטולה, אחר שברית שלה היא יומם ולילה כמו שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה, והרי גם נאמר והגית בו יומם ולילה, ממילא נקמת ברית התורה הוא אף על ביטול מצות והגית בו יומם ולילה, וזהו שאמרו בגמרא בעוון ביטול תורה וכו'. ואכן זה לשון רש"י במסכת עבודה זרה (ג ע"א) ד"ה אם לא בריתי יומם ולילה, אם לא בריתי שכתבתי שתהא נוהגת יומם ולילה והיינו תורה דכתיב והגית בו יומם ולילה וכו'.

פתיחה לטובה

בְּשִׁבְרֵי לֶכֶם מִטֶּה לֶחֶם וְאִפּוֹ עֵשֶׂר נָשִׁים
לְחֻמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהִשִּׁיבּוּ לְחֻמְכֶם
בְּמוֹשָׁקָל וְאִכְלֹתֶם וְלֹא תִשָּׁפְעוּ (ויקרא כו. כו).

טורטני יכניס (בתמידה, וכי משקלות יכניס לעזרה),
ויכניס, כיון דבקללה כתיב, לאו אורח ארעא.

הברכות מגולגלים בתוך פסוקי התוכחה

וְאִם בְּזֹאת לֹא תִשְׁמָעוּ לִי וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי
בְּקָרִי, וְהִלַּכְתִּי עִמְכֶם בְּחֻמַּת קָרִי וגו'
(ויקרא כו. כז-כח).

ידוע מכמה וכמה צדיקים שהיו מגולגלים
ברכות בתוך פסוקי ותיבות התוכחה,
ובפסוק כאן אפשר לומר מה רב טובו
יתברך שמו לעמו, ואם בזאת לא
תשמעו לי והלכתם עימי בקרי כלומר
בקרירות, והלכתי עמכם בחמת קרי,
אמנם במידה שאדם מודד בה מודדין לו
(סוטה ח' ע"ב) ואם הלכתם עם הקב"ה
בקרירות אזי אף הוא כביכול צריך לילך
עמכם כן, אך אומר הקב"ה והלכתי
עמכם בחמת קרי כלומר שהוא ברוב
טובו יתברך שמו יקדים לנו את
החמימות להקרירות וכענין שביאר
המהרש"א הא דאמר רבי חמא ברבי
חנינא (ברכות ט' ע"ב) כל הקורא קריאת
שמע ומדקדק באותיותיה מצננין לו
גיהנם שנאמר בְּפֶרֶשׁ שְׂדֵי מַלְכִּים בָּהּ
תִּשְׁלַג בְּצִלְמוֹן (תהלים סח. ט) אל תקרי
בְּפֶרֶשׁ (בשי"ן שמאלית) אלא בְּפֶרֶשׁ (בשי"ן
ימנית) אל תקרי בצלמון אלא בצלמות,
שבח"א מהרש"א בתו"ד כתב שיש שם
גם גיהנם של שלג ובה מצננין הגיהנם של
אש וזהו הכתוב תשלג בצלמון. כן כאן
והלכתי עמכם בחמת קרי שהחמימות
יוקדם להקרירות.

במסכת פסחים (לו ע"ב) רבי יהודה סבר
אין לחם אלא האפוי בתנור מעיקרא (אפוי
בתנור אחד בעיניו ולא בשני תנורים כגון אילפס ותנור)
וכיון דמעיקרא לאו בתנור אפייה (אלא
במעשה אלפס) לאו לחם הוא, אמר רבא
מאי טעמא דרבי יהודה, דכתיב ואפו
עשר נשים לחמכם בתנור אחד, לחם
האפוי בתנור אחד קרוי לחם ושאיין אפוי
בתנור אחד (כגון אילפס ותנור שהן שני תנורים)
אין קרוי לחם.

לכאורה דברי רבי יהודה מוציאים את
הכתוב ממשמעותו, שהרי ואפו עשר
נשים לחמכם בתנור אחד הוא מפסוקי
התוכחה לומר שלא יהיו די תנורים
לכולם וכאן בא רבי יהודה והוציא
הכתוב ממשמעות קללה ולמד מכאן
דבר אחר לגמרי וללימודו לא לקללה
בא הכתוב. וחשיבות ענין פתיחה לטובה
כבר כתבנו בכמה וכמה מקומות,
ובהרחבה עיין מה שכתבנו על הפסוק
וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לִקְרֹא לְדָתָן וְלָאֲבִירָם בְּנֵי
אֱלִיָּאב וַיֹּאמְרוּ לֹא נִעְלָה (במדבר טז. יב).

אמנם גם בדבעא מיניה רמי בר חמא מרב
חסדא (מנחות פז ע"ב) חביתי כהן גדול (שמביתו
היה מביא עשרון שלם ובעזרה עושה מהן י"ב חלות
וחוצהו לעשות ששה בבוקר וששה בערב) במה
מחלקן לחלות, ביד או בכלי (ישער בידו או
יחלקם בכלי, פשיטא דביד, דאי בכלי, וכי

עוון השמטת שמיטין ועוון יובלות

אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה ואתם בארץ איביכם אז תשבת הארץ והרצת את שבתתיה, כל ימי השמה תשבת את אשר לא שבתה בשבתתיהם בשבתתכם עליה (ויקרא כו. לד-לה).

במסכת שבת (לג ע"א) בעוון גילוי עריות ועבודה זרה והשמטת שמיטין ויובלות גלות בא לעולם ומגלין אותן ובאין אחרים ויושבין במקומן שנאמר וכו', בשמיטין ויובלות כתיב אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם וגו' וכתוב כל ימי השמה תשבות וגו', ע"כ.

נראה שב' הפסוקים שנאמרו בכאן, הן לשמיטה וליובלות. הפסוק הראשון הוא לשמיטין והפסוק השני הוא ליובלות ומתיישב יפה בפסוקים. הפסוק הראשון אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם אז תשבת הארץ והרצת את שבתותיה, שבתותיה שלא שבתה, ודאי בשמיטין מדבר. והפסוק השני כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה בשבתותיכם בשבתתכם עליה, לכאורה כפל לשון יש כאן, אשר לא שבתה בשבתותיכם, נאמר גם הפועל לא שבתה וגם נאמר השם, בשבתותיכם, הרי שמדבר מיובלות, ופירושו אשר לא שבתה את מה שהיתה צריכה לשבות בשבתותיה היינו במנין השביעיות, שמנין שבע שבתות היינו יובל.

עוון ביטול תורה רחמנא ליצילן

והנשארים בכם ימקו בעיניכם בארצות איביכם ואף בעונות אבותם אתם ימקו (ויקרא כו. לט).

במסכת שבת (לב ע"ב) רבי אומר בעוון נדרים בנים מתים כשהן קטנים שנאמר אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא למה יקצף האלהים על קולך וחבל את מעשה ידיך (קהלת ה. ה), איזה הן מעשה ידיו של אדם, הוי אומר בניו ובנותיו של אדם (וכך יתפרש, אל תתן את פיך בנדר לחטיא ולחייב את בשרך שהן בניך ואל תאמר לפני המלאך הוא הגובר של הקדש כי בשגגה היא שקפצתי לנדור ולא אשלם, למה יקצוף האלקים על קול נדריך וחבל את מעשה ידיך), תנו רבנן בעוון נדרים בנים מתים דברי רבי אלעזר ברבי שמעון, רבי יהודה הנשיא אומר בעוון ביטול תורה, בשלמא למאן דאמר בעוון נדרים כדאמרן, אלא למאן דאמר בעוון ביטול תורה מאי קראה, דכתיב לשוא הכיתי את בניכם, מוסר לא לקחו (ירמיה ב. ל, כלומר בתמיה, וכי לשוא הכיתי את בניכם, והלא מוסר לא לקחו), רב נחמן בר יצחק אמר, למאן דאמר בעוון נדרים נמי מהכא, לשוא הכיתי את בניכם, על עסקי שוא (ששיקרו בנדריהם דדמי לשבועה).

וכיון דהא דבנים מתים בעוון ביטול תורה דאבות הוא מוכח מהפסוק לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו, הרי שהפסוק מדבר אל האבות, ואם כן היה צריך לומר לשוא הכיתי את בניכם, מוסר לא לקחתם אתם האבות, ואם כן למה אמר

לא לקחו כמדבר על הבנים שהם לא לקחו המוסר. ואפשר לפי שבמסכת סנהדרין (כו ע"ב) ובנים בעוון אבות לא (בתמיה), והכתיב פקד עון אבות על בנים (שמות לד. ז), התם כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן (ונפרעין מהן עונותיהן ועון אבותיהן), כדתניא ואף בעונות אבותם איתם ימקו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, ע"כ, ממילא כיון שבנים מתים בעוון אבות רק אם הבנים אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, הרי אף בביטול תורה אומר אל האבות לשוא הכיתי את בניכם, בתמיה, והלא בניכם היו אוחזין במעשי האבות ומוסר לא לקחו הבנים שאף הן בביטול תורה רחמנא ליצולן.

ואל יקשה ממה שבתחילת הגמרא שהובאה לעיל רבי אומר בעוון נדרים בנים מתים כשהן קטנים הרי מיירי מקטנים ולא יתכן שאוחזין במעשי אבותיהם. כי לדרשא דידן אין צריך לומר דמיירי בקטנים, וגם כאן בביטול תורה לא נאמר קטנים אלא בנים סתם. ולרב נחמן בר יצחק דאמר אף למאן דאמר בעוון נדרים נמי מלשוא הכיתי את בניכם היינו על עסקי שוא שהן עוון נדרים לשוא, לא שייך להקשות למה נאמר מוסר לא לקחו ולמה לא אמר לא לקחתם, כי לא למד עוון נדרים ממוסר לא לקחו כלל אלא רק מרישא דקרא לשוא הכיתי את בניכם היינו ששיקרו בנדריהם דדמי לשבועה, ורק למאן דאמר בעוון ביטול תורה למד מסיפא דקרא מוסר לא לקחו, לקיחה היינו תורה מלשון פי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו (משלי ד. ב.).

ולרבי יהודה הנשיא שבעוון ביטול תורה בנים מתים דכתיב לשוא הכיתי את בניכם (בתמיה) מוסר לא לקחו, הנה לעיל אם בַּחֲקָתִי תִּלְכוּ (ויקרא כו. ג) שפי' רש"י שתהיו עמלים בתורה אזי וְנָתַתִּי גִשְׁמִיכֶם בְּעֵתְכֶם וגו' וְהִשִּׁיג לָכֶם דִּישׁ אֶת בְּצִיר וגו' (ויקרא כו. ד-ה), ובהמשך הפרשה ואם לא תִשְׁמְעוּ לִי (ויקרא כו. יד) וברש"י להיות עמלים בתורה, הרי עוון ביטול תורה, ומה נאמר אחר כך, אף אֲנִי אֶעֱשֶׂה זֹאת לָכֶם וגו' וְזִרְעֵתֶם לְרִיק וְזִרְעֵכֶם וְאֶכְלֶהוּ אִיְבֵיכֶם (ויקרא כו. טו) וזה בהיפוך מברכת ונתתי גשמיכם בעתם וגו' והשיג לכם דיש את בציר. אבל רש"י לקמן (ויקרא כו. טז) מביא מאגדת תורת כהנים פירוש כל הפסוק, ובא"ד דבר אחר וזרעתם לריק וזרעכם כנגד הבנים והבנות הכתוב מדבר שאתה עמל בהם ומגדלן והחטא בא ומכלה אותם שנאמר אֲשֶׁר טִפַּחְתִּי וְרִבִּיתִי אִיְבֵי כָלָם (איכה ב. כב), הרי מפורש שבעוון ביטול תורה בנים מתים.

וזכרתי את בריתי יעקב עמוד התורה
ואת בריתי יצחק עמוד העבודה ואת בריתי
אברהם עמוד החסד אזכור והארץ אזכור
וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאֶת
בְּרִיתִי יִצְחָק וְאֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם
אֲזָכֹר וְהָאָרֶץ אֲזָכֹר (ויקרא כו. מב).

בטעם שהאבות הקדושים נזכרים בסדר הפוך יעקב יצחק אברהם, אפשר לפי דתנן (אבות פרק א' משנה ב) שְׁמַעוֹן הַצַּדִּיק הָיָה אוֹמֵר עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל גְּמִילוּת חַסְדִּים, והנה תורה זה עסק התורה,

עבודה זו תפילה וכבמסכת תענית (ב' ע"א) לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם (דברים יא. יג) איזו היא עבודה שהיא בלב ה' אומר זו תפילה, וגמילות חסדים כפשוטו, וכעת וזכרתי את בריתי יעקב שהוא עמוד התורה ויעקב איש תם יושב אהלים (בראשית כה. כו) בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ואף את בריתי יצחק שהוא עמוד העבודה זו תפילה ויצא יצחק לשוח בפשדה (בראשית כד. סג) ובתרגום ונפק יצחק לצלחה בחקלא ואין שיחה אלא תפילה (ברכות כו ע"ב), ואף את בריתי אברהם שהוא עמוד החסד אזכור, וממילא האבות הקדושים נזכרים כאן בזה הסדר לפי השלושה דברים שעליהם העולם עומד, תורה עבודה וגמילות חסדים, ומסיים והארץ אזכור, כי הארץ שהיא ארץ ישראל המשפעת לכל העולם כולו וכבמסכת תענית (י' ע"ב), אותה אזכור, וממילא על שלושתן כל העולם עומד.

לעתיד לבא אני ה' אלהיהם שאין

כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם

ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא

מאסתים ולא געלתים לבלתם להפר בריתי

אתם כי אני ה' אלהיהם (ויקרא כו. מד).

במסכת מגילה (יא ע"א) כי אני ה' אלהיהם לעתיד לבא שאין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם. בדקדוק תיבות אומה ולשון בדוקא ומה ענינם יותר מאם היה אומר לא שלטו בהן אומות העולם וכדומה, אפשר שכן מציינו גם בדאמר רב יהודה אמר רב (שבת קיח ע"ב) אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהן

אומה ולשון שנאמר ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט (שמות טו. כו) וכתוב בתריה ויבא עמלק וילחם עם ישראל (שמות יז. ח), הרי שמויבוא עמלק למדנו שאלמלי וכו' לא שלטה בהן אומה ולשון, ובעמלק נאמר וישמע הפנעני מלך ערד יושב הנגב וגו' וילחם בישראל וגו' וידר ישראל נדר לה' ויאמר אם נתן תתן את העם הזה בידי וגו' (במדבר כא. א-ב) וברש"י יושב הנגב זה עמלק שנאמר עמלק יושב בארץ הנגב (במדבר יג. כט) ושינה לשונו לדבר בלשון כנען כדי שיהיו ישראל מתפללים להקב"ה לתת כנענים בידם והם אינן כנעניים, ראו ישראל לבושיהם כלבושי עמלקים ולשונם לשון כנען אמרו נתפלל סתם שנאמר אם נתן תתן את העם הזה בידי, ע"כ, ממילא אתי שפיר שנלמד מויבא עמלק שאלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהן אומה ולשון, כלומר עמלק בכל גווני לא ישלוט בהן, לא שנא עמלק כאומה ולא שנא עמלק כלשון וזהו אומה ולשון בדוקא.

ואפשר שזהו אב לכל מקום שהזכירו אומה ולשון. בפסוק כאן כי אני ה' אלהיהם לעתיד לבא שאין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם, ובמסכת עירובין (נד ע"א) רב אחא בר יעקב אמר אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות אין כל אומה ולשון שולטת בהן שנאמר חרות על הלחות (שמות לב. טז) אל תקרי חרות אלא חרות, ובמסכת ביצה (כה ע"ב) אלמלא לא ניתנה תורה לישראל אין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם,

ובמסכת כתובות (סו ע"ב) בכה רבי יוחנן בן זכאי ואמר אשריכם ישראל בזמן שעושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם, ובמסכת עבודה זרה (ב' ע"ב) על הפסוק ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו (דברים לג. ב) אמר רבי יוחנן מלמד שהחזירה הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קיבלוה עד שבא אצל ישראל וקיבלוה, ועוד במסכת עבודה זרה (ה' ע"א) על הפסוק מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אתי ולשמר את כל מצותי כל הימים למען ייטב להם ולבניהם לעלם (דברים ה. טו) כדי שלא תהא אומה ולשון שולטת בהן שנאמר למען ייטב להם ולבניהם עד עולם.

בשפלות ידי הצדיק ידלוף הבית

ואם מך הוא מערכך והעמידו לפני הכהן והעריך אתו הכהן על פי אשר תשיג יד הנדר יעריכנו הכהן (ויקרא כז. ח).

במסכת מגילה (יא ע"א) רבי אלעזר פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא, בעצלותים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלוף הבית (קהלת י. יח) בשביל עצלות שהיה להם לישראל שלא עסקו בתורה נעשה שונאו של הקב"ה מך ואין מך אלא עני שנאמר ואם מך הוא מערכך ואין מקרה אלא הקב"ה שנאמר המקרה במים עליותיו (תהלים קד. ג).

ואפשר להמשיך בדרשת הפסוק ובשפלות ידים ידלוף הבית על פי המהרש"א בדתנן (ראש השנה כט ע"א) והיה

באשר ירים משה ידו וגבר ישראל (שמות יז. יא) וכי ידיו של משה עוזות מלחמה או שוברות מלחמה, אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים ואם לאו היו נופלין, ושם במהרש"א בא"ד זה לשונו, ולזה הראה להם ה' יתברך בתפילת משה אשר ידיו פרושות לשמים שבכוונת ליבם תליא מילתא, שאם מסתכלין למעלה לכיון ליבם לשמים כמו שהרים משה ידיו הם מתגברים, ואם לאו דאין כוונתן לשמים למעלה, גם ידי משה נתרשלו ונופלים ישראל חס ושלום וכו'. ממילא בשביל עצלות שהיה להם לישראל שלא עסקו בתורה נעשה שונאו של הקב"ה מך וכו', ואם אין כוונת ליבם של ישראל לשמים, אז בשפלות ידים של הצדיק ידלוף הבית.

והעמידו לפני הכהן מיכאל והעריך אותו,

על פי אשר תשיג יד הנודר יעריכנו

ואם מך הוא מערכך והעמידו לפני הכהן והעריך אתו הכהן על פי אשר תשיג יד הנדר יעריכנו הכהן (ויקרא כז. ח).

במסכת מגילה (יא ע"א) רבי אלעזר פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא, בעצלותים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלוף הבית (קהלת י. יח) בשביל עצלות שהיה להם לישראל שלא עסקו בתורה נעשה שונאו של הקב"ה מך ואין מך אלא עני שנאמר ואם מך הוא מערכך ואין מקרה אלא הקב"ה שנאמר המקרה במים עליותיו (תהלים קד. ג), ועוד בגמרא

יִשְׂרָאֵל (דברי הימים ב' ב, ג, הנה אני בונה בית לְשֵׁם ה' אֱלֹהֵי לְהַקְדִּישׁ לוֹ לְהַקְדִּישׁ לְפָנָיו קִטְרֹת סָמִים וּמַעֲרֹכֶת תָּמִיד וְעֹלֹת לְבָקָר וְלָעֶרֶב לַשִּׁבְתּוֹת וְלַחֲדָשִׁים וְלַמּוֹעֲדֵי ה' אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם זֹאת עַל יִשְׂרָאֵל) אָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב זֶה מְזֻבָּח בְּנוֹי וּמִיכָאֵל שֶׁר הַגְדוֹל עוֹמֵד וּמִקְרִיב עֲלָיו קֶרֶבֶן, וְאִם מִן הוּא מַעֲרֹכֶת כְּלוּמָר אִם מִמִּיכָאֵל נַעֲשֶׂה מִן מִהַרְדֵּךְ, אִזִּי וְהַעֲמִידוּ לִפְנֵי הַכֹּהֵן הוּא מִיכָאֵל וְהַעֲרִיךְ אוֹתוֹ הַכֹּהֵן מִיכָאֵל וְהַעֲרִכֶת הַכֹּהֵן תִּהְיֶה עַל פִּי אֲשֶׁר תִּשְׁיֵג יָד הַנּוֹדֵר הִיא אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה יַעֲרִיכֵנו הַכֹּהֵן, וְיִדָּה שֶׁל אֶסְתֵּר רַב לָהּ כִּשְׁאֻמְרָה אֵלֵי אֵלֵי לָמָּה עֹזְבָתִנִּי עַד שֶׁחֲזָר לְהוֹיֹת מִיכָאֵל בְּעֶרְכּוֹ הֵרַב לְהַשְׁתַּדֵּל בְּסַנְגוּרִיָּא עַל יִשְׂרָאֵל.

אָף אִם אָמַר אֵלֵי פַּעַם אַחַת בְּלִבְדִּי אֵל תַּעֲלֵנִי בַּחֲצִי אֵלָּא יִהְיֶה נֶחֱשָׁב לִי כִּמוֹ ב' פַּעֲמִים אֵלֵי וְאִדְהֵכִי הִיא זֶה בְּיוֹם הַפּוֹרִים תִּשְׁס"ו שְׁבַתוֹךְ סֹדֵר הַתְּהִלִּים הַיּוֹמִי שֶׁלָּנוּ הִיא הַפִּסּוּק אָמַר אֵלֵי אֵל תַּעֲלֵנִי בַּחֲצִי יָמִי בְּדוֹר דּוֹרִים שְׁנוֹתֶיךָ (תהלים קב, כה) וְאָמַרְנוּ בַּעֲנִינָא דְיוֹמָא בְּכוּוֹנֶת אָמַר אֵלֵי הֵינִי אָף אִם אָמַר אֵלֵי רַק פַּעַם אַחַת שׁוּבָה הַמַּחֲצִית מִן אֵלֵי אֵלֵי, עִם כָּל זֹאת אֵל תַּעֲלֵנִי בַּחֲצִי הֵינִי שִׁיחִיה נֶחֱשָׁב לִי לֹא רַק כַּמַּחֲצִית אֵלָּא כְּאֵלֵי אֵלֵי, שְׁבַמְדֵּרֶשׁ תִּנְחוּמָא (כִּי תִשָּׂא ג) אָמַר לוֹ הַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשְׁחָה בְּשֵׁם שְׁאֵתָה עוֹמֵד עֲכָשׁוּ וְנוֹתֵן לָהֶם פֶּרֶשֶׁת שְׁקָלִים וְאֵתָה זֹמְקָה אֵת רֹאשׁוֹן, בְּךָ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה שְׁקוּרָאִין אוֹתָהּ לְפָנָי בְּאֵלֹי אֵת עוֹמֵד שֵׁם בְּאוֹתָהּ שְׁעָה וְזֹמְקָה אֵת רֹאשׁוֹן, מִנִּין, מִמָּה שְׁקָרָאוּ בְּעֶנְיָן וְיִדְבֵּר ה' אֵל מִשְׁחָה לֵּאמֹר כִּי תִשָּׂא אֵת רֹאשׁ (שמות ל, יב-יג, כִּי תִשָּׂא אֵת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְפָקְדֵיהֶם וְנָתַן אִישׁ כְּפָר נֶפֶשׁוֹ לַה' בְּפָקֶד אֶתֶם, זֶה יִתֵּן כָּל הָעָבֵר עַל הַפָּקְדִים מַחֲצִית הַשְּׁקָל בְּשִׁקָּל

לְקַמֵּן (מגילה טו ע"ב) אָמַר רַבִּי לֹוי כִּיּוֹן שֶׁהִגִּיעָה לְבֵית הַצִּלְמִים נִסְתַּלְקָה הַיִּמְנָה שְׁכִינָה, אָמַרָה אֵלֵי אֵלֵי לָמָּה עֹזְבָתִנִּי (תהלים כב, ב), וּבִסְפָה"ק בְּנֵי יִשְׁשֹׁכָר (מֵאֵמֶר א' מַעֲנִינִי חֹדֶשׁ אֶדָּר) הֵבִיא מִדֵּרֶשׁ פְּלִיאָה שֶׁשְּׂאֵלָה אֶסְתֵּר מִפְּנֵי מָה נִתְחַיִּיבוּ שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּלִיָּה וְהַשִּׁבּוּה מִן הַשָּׁמַיִם מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשׂוּ יִשְׂרָאֵל מִן וְרֶשׁ, מִיד פִּתְחָה וְאָמַרָה אֵלֵי אֵלֵי לָמָּה עֹזְבָתִנִּי, וְהֵבִיא בִּשְׁם הַרָּה"ק רַבִּי שְׁמִשׁוֹן מֵאֶסְטְרוֹפּוֹלִי שֶׁהַחִיּוֹת אֲשֶׁר יֵשׁ לְהַמְלָאךְ הוּא עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת מִשְׁמוֹת הַקּוֹדֶשׁ הַנִּמְצָאוֹת בִּשְׁם הַמְּלָאךְ, וְכִשְׁחַס וְשִׁלּוֹם מִסְתַּלַּק מִמֶּנּוּ אוֹתִיּוֹת הַשְּׁמוֹת, נִשְׁאָר בְּלֹא תְנוּעָה וַחֲיוּת, וְהַמְּלָאךְ הַעוֹמֵד תָּמִיד לִימִין יִשְׂרָאֵל לְלַמֵּד סַנְגוּרִיָּא עֲלֵיהֶם הוּא הַמְּלָאךְ מִיכָאֵל וּבִשְׁמוֹ מְשׁוּלָב אוֹתִיּוֹת אֱלֹהִים מִשְׁמוֹ יִתְבַּרֵּךְ, וְאִם חָס וְשִׁלּוֹם גִּרְמוֹ הַעוּוֹנוֹת וְאוֹתִיּוֹת אֱלֹהִים אֵין פּוֹעֲלִים בּוֹ, כִּי אִזִּי נִשְׁאָר מִ"ךְ לְבַד, וְכֵן בִּישְׂרָאֵל קְדוּשִׁים הַנִּדְמִים לְמִלְאכֵי הַשֶּׁרֶת, חִיּוֹתֶם וְהַתְּגַבְרוּתֶם עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת אֱלֹהִים מִשְׁמוֹ יִתְבַּרֵּךְ הַמֵּאִירִים בָּהֶם, וְחָס וְשִׁלּוֹם כִּשְׁגוּרִמִּים הַעוּוֹנוֹת, אֵין אוֹתִיּוֹת אֱלֹהִים פּוֹעֲלִים בָּהֶם וְנִשְׁאָרִים ר"ש לְבַד, וְזֶהוּ שֶׁהִשִּׁיבוּ לְאֶסְתֵּר מִן הַשָּׁמַיִם מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשׂוּ יִשְׂרָאֵל מִן וְרֶשׁ שֶׁנַּחֲסֵרוּ אוֹתִיּוֹת אֱלֹהִים מִמִּיכָאֵל אֶפּוֹסְטְרוֹפֶסָא דִּישְׂרָאֵל וְכֵן גַּם נִחְסְרוּ אוֹתִיּוֹת אֱלֹהִים מִישְׂרָאֵל עַד שֶׁנַּעֲשֶׂה מִהֶם מִן וְרֶשׁ, מִיד פִּתְחָה וְאָמַרָה אֵלֵי אֵלֵי לָמָּה עֹזְבָתִנִּי וּבְכֶךְ שָׁבוּ אוֹתִיּוֹת אֵלֵי לְמִיכָאֵל וְאֵלֵי לִישְׂרָאֵל.

וּמִיכָאֵל הוּא הַכֹּהֵן הַגְּדוֹל מֵאֲחֵיו הַשְּׂרִים וְכַבִּמְסַכֶּת מִנְחוֹת (ק' ע"א) לְעוֹלָם זֹאת עַל

שייך בה הפסוק אומר אלי אל תעלני בחצי היינו אף אם אומר אלי רק פעם אחת שזה המחצית מאלי אלי עם כל זאת אל תעלני בחצי היינו שיהיה נחשב לי לא רק כמחצית אלא כאלי אלי בזכות הארת השבת וכנ"ל מהשפת אמת.

וענין אלי דוקא ממיכאל ודוקא מישראל, לפי ש'עמו אֲנִי בְּצֶרָה (תהלים צא. ט) ואלי הנחסר מישראל הנמצאים חס ושלום בצרה גורם גם לו יתברך שמו כן ונחסר ממיכאל העומד ומשמש לפניו יתברך שמו, מיכאל הוא אפוטרופסא דישׂרָאֵל מלמד עליהם סגוריא לפני הבורא יתברך שמו והא בהא תליא. כן באוהח"ק על מגילת אסתר (ראשון לציון, מגילה א. א) בזה הלשון. דרשו רבותינו ז"ל על פסוק אֶךְ הָעֶבְדָּתִי בַּחֲטָאוֹתֶיךָ (ישעיה מג. כד) אמר הקב"ה ראה מה גרמו לי מעשיכם שנעשיתי כביכול עבד למלכי האומות וכו', וברש"י שם בישעיה העבדתני בחטאותיך, אתם גרמתם לי להיות שמש לעובדי פסילים כמו שראה יחזקאל וְהָיָה רוּחַ סְעָרָה בָּאָה מִן הַצָּפוֹן (יחזקאל א. ד) שהיתה חוזרת מרכבת השכינה מבבל שהלכה לכבוש את כל העולם תחת ידו של נבוכדנצר שלא יאמחו ביד אומה שפלה מסר את בניו כדאיתא בחגיגה (יג ע"ב). ממילא ברור למה אותיות אלי שנחסרו, הם דוקא מישראל וממיכאל כנ"ל. ובשעה שעם ישראל בצרה, מיד פתחה אסתר ואמרה אלי אלי למה עזבתני ואומר הקב"ה יִקְרָאֲנִי וְאֶעֱנֶהוּ עִמּוֹ אֲנִי בְּצֶרָה (תהלים צא. ט) ושבו אותיות אלי למיכאל ואלי לישראל.

הַקֹּדֶשׁ וְגו', שָׂא אֶת רֹאשׁ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא כִּי תִשָּׂא, וכתב בשפת אמת (שקלים תרמ"ז) שלכל אחד מישראל יש שורש בשמים, וזה הרמז מחצית השקל היינו החלק שלמטה הוא חצי, והחצי השני הוא בשורש למעלה, ולכן הראה השי"ת למשה זה יתנו (במדבר רבה יב. ג, אָמַר רַבִּי מֵאִיר נִטַּל הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּמִין מְטַבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ מִתַּחַת כֶּסֶּא הַכְּבוֹד וְהָרָאָה לוֹ לְמֹשֶׁה זֶה יִתְּנִי בְּיָדִי שִׁיבּוּלִין לִיתֵן לַמִּטָּה כְּפִי הַחֵלֶק שֶׁלִּמְעַלָּה, וְהֵבִיא מִהַחֲדוּשֵׁי הַרִ"ם שְׁנֵי־אֵת רֹאשׁ הֵן הָאוֹתוּת הַנִּישָׂאִים מֵעַל אוֹתוּת רֹאשׁ שֶׁהֵן אוֹתוּת שֶׁבֶת, וְלִכֵּן תִּיקֶנוּ לַקְרוֹת פֶּרֶשֶׁת שְׁקָלִים בִּשְׁבֶּת כִּי הַמְצוּה הִיִּתָּה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ לַעֲוֹרֵר עַל יְדֵי הַחֵלֶק שֶׁלִּמְטָה לְהַתְּדַבֵּק בַּחֵלֶק שֶׁמְעַלָּה, וְזֶהוּ שִׁסְדֵּר הַפִּיטָן בְּמוֹסָף לִשְׁבֶּת שְׁקָלִים וְשִׁקֵּל אֶשָּׂא (אור פִּינֵד עַלִּיט אֲדוֹן נִשָּׂא וְשִׁקֵּל אֶשָּׂא בְּבֵית נָכוֹן וְנִשָּׂא), שֶׁהֵגַם שְׁנוֹתֵן רַק מַחְצֶה, אֲבָל עַל יְדֵי זֶה נוֹשֵׂא כָּל הַשְּׁקָל כְּנ"ל, וְעַתָּה כְּשֶׁאֵין לָנוּ הַמְצוּה בְּפוֹעַל, אִזּוֹ רַק בִּשְׁבֶּת קוֹדֵשׁ שֶׁהוּא מַעִין עוֹלָם הַבֹּא יוֹרֵד הָאֵרָה מַחֲלֵק הַלְּמַעֲלָה.

ממילא, אסתר שאמרה ב' פעמים אלי, אלי של מיכאל הכהן הגדול מאחיו השרים העומד למעלה ומקריב קרבן ואלי של ישראל למטה, אך כיון שאסתר המלכה היתה בהארת שבת כדאמר רבא (מגילה יג ע"א) וְאֵת שְׁבַע הַנְּעוּרוֹת וְגו' (אסתר ב. ט) שהיתה מונה בהן ימי שבת וברש"י שם שהיתה משרתת לה אחת באחד בשבת ואחת בשני בשבת ואחת בשלישי בשבת וכן כולן וכשהגיע יום שפחה של שבת יודעת שהיום שבת, ע"כ, הרי ודאי

סדר מנצפ"ך ולא כמנפ"ץ כבסדר הא"ב
 אֱלֹהֵי הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה אֶל
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינִי (ויקרא כז. לד).

ואמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר
 אבא (מגילה ב' ע"ב) מנצפ"ך צופים אמרום,
 ותסברא והכתיב אלה המצוות שאין
 נביא רשאי לחדש דבר מעתה, ועוד
 האמר רב חסדא מ"ם וסמ"ך שבלוחות
 בנס היו עומדין, אין, מהוה הו' ולא הו'
 ידעי הי באמצע תיבה והי בסוף תיבה
 ואתו צופים ותקינו פתוחין באמצע תיבה
 וסתומין בסוף תיבה, סוף סוף אלה
 המצוות שאין נביא עתיד לחדש דבר
 מעתה, אלא שכחום וחזרו ויסדום.

בטעם שאותיות מנצפ"ך אינם בסדר
 כמנפ"ץ לפי הסדר שבאותיות הא"ב

כבר פירשו (עיין תס' שבת קד ע"א ד"ה גרועי)
 שמנצפ"ך נוטריקון מן צופים, והובא בשם
 הגר"א שאותיות מנצפ"ך נתקנו לא
 בפעם אחת אלא כל אות נתקנה בדור
 אחר על ידי נביאים שבאותו דור, ולפי
 זה נמצא שמסתמא מנצפ"ך לפי זה
 הסדר, שמתחילה נתתקן האות מ"ם
 ואחר כך הנו"ן וכו'. והנה מ"ם שבלוחות
 בנס היתה עומדת הרי שהמ"ם היא ממתן
 תורה שבלוחות ומסתמא נתקנה ראשונה
 ממנצפ"ך, אמנם שכחום וחזרו ויסדום
 ואין מוכרח שכשחזרו ויסדום יסדו המ"ם
 תחילה, אך עם כל זאת יתכן לומר
 שהמ"ם שבלוחות שעמדה בנס, היא
 סיבה לתקנה ולכן נתקנה ראשונה. אמנם
 פירוש הדברים ברש"י מסכת שבת (קד
 ע"א) שכל הממ"ן שבלוחות סתומין היו
 ואילו מ"ם פתוחה נתקנה אחר כך.